

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

Projevy agresivity u žáků staršího
školního věku

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jana Procházková

Autor: Ivana Zalašová

Obor studia: SPPG-učitelství

Praha 2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci: Projevy agresivity u žáků staršího školního věku, vypracovala pod vedením PhDr. Jany Procházkové samostatně na základě vlastních zjištění s použitím literatury uvedené v seznamu.

Praha, 7. Dubna 2008 :

Ivám

Ráda bych poděkovala vedoucí své práce PhDr. Janě Procházkové za odborné vedení a cenné připomínky při zpracovávání mého diplomního úkolu. Děkuji také Vladimíru Kullovi za užitečné rady při úpravě a paní Aleně Škaloudové, Ph.D., za pomoc při statistickém zpracování.

NÁZEV:

Projevy agresivity u žáků staršího školního věku

ABSTRAKT:

Tématem předkládané práce jsou „projevy agresivity u žáků staršího školního věku“. Problematika agrese u žáků staršího školního věku je v dnešní době aktuální.

V teoretické části rozeberu všeobecnou problematiku agresivity. Zaměřím se na vymezení pojmů a definic. Zajímají mě především příčiny vzniku projevů agresivity, vlivy prostředí a vývojové aspekty žáků staršího školního věku. Cílem praktické části je na základě dotazníkového šetření zjistit jak žáci staršího školního věku vnímají projevy agresivity ve svém okolí, a jaké mají osobní zkušenosti s agresivním chováním. Výstupem této práce bude hodnocení zjištěného stavu agresivity u žáků

staršího školního věku na vybraných školách a návrh na zlepšení dosavadního stavu.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Agresivita, násilí, agresivita na školách; prevence agresivity;

TITLE:

The demonstrations of aggressiveness among the older school age pupils

SUMMARY:

The subject of this thesis is "the demonstrations of aggressiveness among the older school age pupils." Nowadays, the topic of aggressiveness among the older school age pupils is very hot. In the theoretical part of my thesis, I will analyse the general issue of aggressiveness. I will focus on the particular concepts determination and definition. I am especially interested in the reasons causing the demonstrations of aggressiveness, the influence of environment and the development aspects of the older school age pupils. The intent of the practical part is to find out by virtue of an investigation questionnaire how the older school age pupils perceive the demonstrations of aggressiveness in their surroundings and what personal experience concerning aggressive behaviour they have. The output of this essay will be an assessment of the degree of investigated aggressiveness among the older school age pupils at selected schools and a suggestion on how to improve the existing situation.

KEYWORDS:

Aggressiveness, aggression, violence, aggressiveness in schools, prevention of aggressiveness

Obsah

1	Úvod	10
1.1	Zaměření práce.....	10
2	Teoretická část	12
2.1	<i>Agresivita - vymezení pojmu</i>	"
2.1.1	Teorie agresivity.	
2.1.1.1	Instinktivistické teorie agrese.....	13
2.1.1.2	Behavioristické teorie agrese	
2.1.1.3	Teorie frustrace agrese.....	16
2.1.1.4	Teorie Ericha Fromma.....	17
2.2	<i>Druhy agrese</i>	18
2.3	<i>Růst agresivity a násilí</i>	19
2.4	<i>Agresivní sklony žáků staršího školního věku</i>	20
2.5	<i>Příčiny agresivního chování žáků staršího školního věku</i>	21
2.5.1	Citová deprivace žáka staršího školního věku.....	23
2.6	<i>Agresivita ve společnosti</i>	24
2.6.1	Agrese v médiích.....	25
2.6.1.1	Projevy agresivity v televizi.....	25
2.6.1.2	Elektronické hry a agrese.....	28
2.6.2	Agresivita ve školách.....	29
2.6.2.1	Šikanování.....	29
2.6.2.2	Předcházení agresivity na školách.....	37
2.6.2.3	Osobnost učitele.....	39
2.6.3	Agresivita v rodině.....	41
2.6.3.1	Domácí násilí.....	41
2.6.4	<i>Obrázek č. 1: Duluthský model:</i>	43
2.7	<i>Vývojové aspekty žáků staršího školního věku a puberty</i>	44
3	Praktická část	45
3.1	Průzkumný vzorek..	

3.2	Terminologie.....	4f >
3.3	Cílové oblasti průzkumu:.....	47
3.3.1	Dotazník žáci:.....	47
3.3.2	Dotazník učitelé:.....	47
3.4	Průzkumná metoda - dotazníkové šetření.....	48
3.4.1	Vhodná doba pro zadání dotazníku:.....	48
3.4.2	Pravdivost vyplnění dotazníku žáci.....	48
3.4.3	Srozumitelnost.....	48
3.4.4	Použití otázek.....	48
3.5	Zhodnocení získaných dat v dotazníku žáci.....	4*
3.5.1	Otázka č. 1: Pohlaví respondenta.....	49
3.5.1.1	Zhodnocení otázky č. 1.....	49
3.5.2	Otázka č. 2: „Máš ve škole kamarády?“.....	50
3.5.2.1	Zhodnocení otázky č. 2.....	51
3.5.3	Otázka č. 3: "Co je podle Tebe násilí?".....	52
3.5.3.1	Zhodnocení otázky č. 3.....	54
3.5.4	Otázka č. 4: „Jak se podle Tebe projevuje násilí?“.....	55
3.5.4.1	Zhodnocení otázky č. 4.....	57
3.5.5	Otázka č. 5: „Kde nejčastěji vidíš násilí?“.....	58
3.5.5.1	Zhodnocení otázky č. 5.....	60
3.5.6	Otázka č. 6: „Kde jsi se Ty sám (a) nejčastěji choval (a) násilnický?“.....	62
3.5.6.1	Zhodnocení otázky č. 6.....	64
3.5.7	Otázka č. 7: „Situace, která Tě nejčastěji provokuje k násilí?“.....	65
3.5.7.1	Zhodnocení otázky č. 7.....	67
3.5.8	Otázka č. 8: „Která osoba Tě nejčastěji provokuje k násilí?“.....	68
3.5.8.1	Zhodnocení otázky č. 8.....	69
3.5.9	Otázka č. 9: „Které z těchto osob byly na Tebe někdy násilnické?“.....	70
3.5.9.1	Zhodnocení otázky č. 9.....	71
3.5.10	Otázka č. 10: „Už ses někdy s někým pohádal?“.....	72
3.5.10.1	Zhodnocení otázky č. 10.....	72
3.5.11	Otázka č. 11: „Co bys udělal (a), kdyby Ti někdo ubližoval?“.....	73
3.5.11.1	Zhodnocení otázky č. 11.....	76
3.5.12	Otázka č. 12: „Co bys udělal (a), kdybys věděl (a), že někdo někomu často ubližuje?“.....	78
3.5.12.1	Zhodnocení otázky č. 12.....	80
3.5.13	Otázka č. 13: „Zde prosím nakresli, jak si představuješ násilí.“.....	81

3.5.13.1	Zhodnocení otázky č. 13:.....	84
3.6	<i>Zhodnocení získaných dat v dotazníku učitelé</i>	86
3.6.1	Otázka č. 1: Pohlaví respondenta.....	86
3.6.1.1	Zhodnocení otázky č. 1	
3.6.2	Otázka č. 2: „Kolik let pracujete ve školství jako učitel/učitelka?“.....	87
3.6.2.1	Zhodnocení otázky č. 2:	
3.6.3	Otázka č. 3: „Kolik let pracujete na této škole jako učitel/učitelka?“.....	88
3.6.3.1	Zhodnocení otázky č. 3.....	88
3.6.4	Otázka č. 4: „Myslíte, že jsou v posledních letech děti agresivnější?“.....	89
3.6.4.1	Zhodnocení otázky č.4.....	92
3.6.5	Otázka č. 5: „Myslíte si, že Vás studium na pedagogické fakultě dostatečně připravilo na práci s agresivním chováním žáků staršího školního věku?“.....	93
3.6.5.1	Zhodnocení otázky č. 5.....	95
3.6.6	Otázka č. 6: „Kde se podle Vás u žáků projevuje agresivní chování nejvíc?“.....	96
3.6.6.1	Zhodnocení otázky č. 6:.....	97
3.6.7	Otázka č. 7: „Co podle Vás vyvolává u žáků staršího školního věku agresivní chování?“..	98
3.6.7.1	Zhodnocení otázky č. 7.....	99
3.6.8	Otázka č. 8: „Zakroužkujte prosím situaci, která žákyni/žáka školního věku nejčastěji vyprovokuje k násilí?“.....	100
3.6.8.1	Zhodnocení otázky č. 8.....	101
3.6.8.2	Zhodnocení otázky č. 9.....	104
3.6.9	Otázka č. 10: „Co myslíte, že by žákyně/žák školního věku udělal (a), kdyby věděl (a), že někdo někomu často ubližuje?“.....	105
3.6.9.1	Zhodnocení otázky č. 10.....	106
3.6.10	Otázka č. 11: Jak by se dalo agresivnímu chování u žáků staršího školního věku podle Vás předejít?“.....	107
3.6.10.1	Zhodnocení otázky č. 11.....	109
3.7	<i>Zhodnocení společných otázek z dotazníku učitelé a žáci</i>	110
3.7.1	Zhodnocení otázky „Místo kde se žáci chovají agresivně.“.....	110
3.7.2	Zhodnocení otázky „Situace, která vyprovokuje žáka k násilí.“.....	111
3.7.3	Zhodnocení otázky: „Reakce žáka v situaci, kdyby mu někdo ubližoval.“.....	112
3.7.4	Zhodnocení otázky: „Reakce žáka v situaci, kdy je svědkem násilného činu“.....	113
4	Závěr:	
5	Literatura	

5.1	<i>Seznam použité literatury</i>	116
6	Přílohy.....	lig

1 Úvod

1.1 Zaměření práce

Problém nežádoucích projevů agresivity u žáků staršího školního věku je i v dnešní době aktuální. Tento fakt je všeobecně známý možná právě proto, že agresivní projevy lze rozpoznat celkem snadno. O to těžší je nalézt jejich příčinu. Dle mého názoru je důležité zamyšlení nad důvody agresivních projevů žáků staršího školního věku, aby nedošlo k chybným interpretacím negativního chování žáků.

Můj zájem směřuje k poznání, nakolik se dnešní žáci sedmých tříd ZŠ praktických, chovají agresivně a do jaké míry je tato agresivita pro jejich zdravý vývoj prospěšná či škodlivá.

V teoretické části mé diplomové práce se v první kapitole zaměřuji na vymezení pojmu agresivita a poznání nejznámějších teorií agresivity. Zvýšenou pozornost věnuji instinktivistickým, behavioristickým, humanistickým vědám a teorii frustrace, které zkoumají jev agresivity. Také rozeberu druhy agresí. Uvedu názory odborníků na růst agresivity a na projevy agresivity ve společnosti, zejména v médiích, ve škole, v rodině. Poslední kapitolou z teoretické části jsou vývojové aspekty žáků staršího školního věku.

Vlastnímu průzkumu projevů agresivity u žáků staršího školního věku ZŠ praktických se věnuji v empirické části mé diplomové práce. Zaměřuji se na analýzu svého dotazníkového šetření, které jsem provedla ve vybraných školách, jak u žáků staršího školního věku, tak u jejich učitelů.

Mezi nedůležitější zjištění u žáků, kteří se zúčastnili mého průzkumu, bude jejich znalost pojmu násilí, místo kde projevy násilí nejčastěji vidí nebo kde se agresivně projevují, kdo je k těmto pocitům nejčastěji provokuje, případně kdo se kním násilně chová. Součástí mého průzkumu je i analýza znázornění pojmu násilí v kresbě. Zajímá mě, zda žáci ztvární pojem násilí v aktivní nebo pasivní podobě.

V dotazníku, který jsem zadala zúčastněným učitelům, jsem zjišťovala zejména jejich názor na růst agresivity u žáků staršího školního věku v poslední době, zda je pedagogické studium dostatečně připravilo na projevy agresivity u jejich a kde se žáci mohou nejčastěji s projevy agresivity setkat. Také mě zajímali, jaké vlivy podle dotázaných učitelů způsobují agresivní chování jejich žáků a jak by se podle nich žáci zachovali v situaci, kdy se stanou účastníkem agresivních projevů.

2 Teoretická část

2.1 Agresivita - vymezení pojmu

Agresivita je tendencí k určitému jednání. Toto jednání vyjadřuje slovo **agrese**, které pochází z latiny a znamená **útok, napadení**. Kocurová (2002) dále uvádí, že agrese je násilný způsob dosahování cíle nebo destruktivní chování, které směřuje k fyzickému, slovnímu nebo symbolickému útoku vůči druhé osobě nebo předmětu.

Matějček (1998) rozlišuje: **agresivitu** jako **vlastnost** nebo povahový rys s vnitřní pohotovostí projevovat se agresivně a **agresivní chování** jakožto čin, projev, tedy něco zjevného, konkrétního, jednorázového. Pole tohoto autora agresivita sama o sobě není špatná ani dobrá, ale **agresivní chování** může být **negativní, když někomu ubližuje**. Podle Vágnerové (1999) lze agresivní chování lze definovat jako porušení sociálních norem, které omezují práva živých bytostí. Agresivita je sklon k takovému chování a agrese označuje aktuální projev takového chování.

Fižová (2002) upozorňuje na tzv. **skrytou agresi**., kdy napovrch klidný člověk má v sobě nahromaděnou agresi, kterou uvolňuje jen postupně. Jestli se vnitřní agrese potlačuje delší dobu, tak může mít negativní důsledky na zdraví daného člověka, případně může samovolně propuknout a její následky končit katastrofálně i pro druhou osobu (např. vraždou).

Dalším důležitým pojmem je **násilí**, které je podle autorské dvojice: Koukolík, Drtilová, (1996) druhem lidského chování, jež lidi záměrně ohrožuje přivozením fyzické újmy.

2.1.1 Teorie agresivity

S pojmem agresivita pracovalo a pracuje mnoho odborníků, kteří měli na agresivitu různé pohledy a názory. Uvedu tedy hlavní psychologické směry, které se fenoménem agrese zabývaly.

2.1.1.1 Instinktivistické teorie agrese

Instiktivistická teorie je nazývána i teorií pudů. Fromm (2007) uvádí, že podstatou instiktivistické teorie je předpoklad, že chování člověka, příp. chování zvířete, vyplývá z jeho **vrozených pudů**. Instiktivisté se domnívají, že každý jednotlivý pud motivuje odpovídající typ chování.

Neznámějším neinstiktivistickým badatelem byl **Sigmund Freud**, který jak uvádí Fromm (2007), zpočátku považoval sexuální pud a pud sebezáchovy za dvě nejdůležitější síly ovládající člověka. Později Freud (in Fromm, 2007, s. 29) stanovil novou dichotomii: **pudu života a pudu smrti**: „*Vyšel jsem ze spekulací o vzniku života a z biologických paralel a došel jsem k závěru, že kromě pudu života k sebezáchově musí existovat opačný instinkt, usilující život rozkládat a vracet do původního anorganického stavu. To znamená, že kromě erotu existuje pud smrti.*”

Dalším významným představitelem neoinstiktivismu je **Konrád Lorenz**, který svoje hypotézy zakládal na pozorování zvířat. Předpokládal, že agresivita je stavem, který pomáhá jedinci přežít, tedy **slouží k životu**.

Lorenz (1992) uvádí, že je to právě, **spontánnost** daného instinktu, která působí pro okolí nebezpečně. Tento autor také uvádí, že se instiktivní jednání hromadí v mozkových centrech i bez vyvolávajícího podnětu, což působí na člověka nebo zvíře tak, že se zvýší reakční pohotovost a způsobuje mu utrpení. Každé pravé instiktivní jednání, které není možné odreagovat, způsobuje u člověka nebo zvířete neklid a nutí ho hledat si podněty, které by toto napětí uvolnilo.

Myslím, že z důvodu postavení pudové teorie pouze na vrozených předpokladech k agresivním projevům, „zapomíná“ na vlivy prostředí, které mají také dle mého názoru, z mého pohledu významný podíl na lidských projevech agresivity.

Zajímavý je Lorenzův (1992) pohled na zlo a dobro u člověka. Podle něj přirozené sklony člověka nejsou vůbec špatné. Uvádí, že člověk od mládí není zlý, jen není dost dobrý v porovnání s požadavky moderního společenského života.

2.1.1.2 Behavioristické teorie agrese

Předmětem zkoumání behaviorismu je lidské chování nebo činnosti lidí. Tento směr byl založen **Watsonem** (1914 in Fromm 2007, s. 46), který uvádí: „*předmětem psychologie lidí je chování nebo nečinnost lidských bytostí*“. Fromm (2007) také uvádí, že tento psychologický směr vylučuje všechny „subjektivní“ faktory, které nelze přímo sledovat.

Základním představitelem **nebehaviorismu** je **F. B. Skinner**, který stejně jako Watson odmítá subjektivní faktory lidské psychiky. Fromm (2007) uvádí, že Skinner věří, že člověk zcela podléhá sociálním vlivům a v jeho přirozenosti není zásadní překážka vývoje mírumilovné a spravedlivé společnosti.

Podle Fromma (2007) behavioristické teorie staví na faktu, že když jedinec zjistí, že agresivním chováním dosáhne svého cíle, tak začne mít k tomuto chování sklony. Podle něj behavioristé pokládají svoji teorii za vědeckou, protože se zabývají pozorovatelnými způsoby chování. Tento autor vidí slabinu behavioristických teorií v tom, že neberou v úvahu, že chování se nedá adekvátně popsat, pokud je oddělené od člověka, který se určitým způsobem chová.

Zimbardo (2001) popisuje vlastní experiment, jehož se zúčastnili univerzitní studenti, kteří měli hrát role vězeňských dozorců. Během pár dní se vžili do svých rolí natolik, že se chovali ke svým vězňům (druhá skupina vysokoškolských studentů) se stále větší mírou násilí a sadismu.

Zimbardo (2001) uvádí i další experimenty. Podle něj k neklasičtějším patří studie Stanleyho **Milgrama**, ve které většina účastníků (obyčejných amerických občanů) slepě poslouchala autoritu a na její pokyn dávala neznámým lidem domněle bolestivé neboli smrtící elektrošoky. Dále uvádí, že Albert **Bandura** demonstroval ochotu inteligentních studentů k extrémně agresivnímu chování k jiným studentům jenom proto, že byli označeni dehumanizující nálepkou „jako zvířata“.

Myslím, že projevy chování by měly být sledovány v přirozeném prostředí a lidem běžně přirozených situacích¹ v rámci zachování etiky. Domnívám se, že v „uměle vytvořených“ podmínkách, je lidské chování nepřirozené, tedy se odvíjí od navozené situace, a ne od přirozených tendencí k danému chování. Podle mě, v těchto „experimentálních“ podmínkách.

Například: mezilidská komunikace, hra apod.

2.1.1.3 Teorie frustrace agrese

Jedná se o teorii J. Dollarda, která je nejbližší k tomu, že našla příčinu agresivity: Dollard uvádí (in Fromm, 2007, s. 76) „*Výskyt agresivního chování předpokládá vždy existenci frustrace a obráceně existence frustrace vede vždy k nějaké formě agrese.*”

Fromm (2007) upozorňuje na mnohoznačnost slova frustrace, kterou vysvětluje tím, že Dollard a ostatní zastánci této teorie se nevyjadřují dostatečnou přesností. V případě této teorie je důležité vědět, o jak silnou frustraci se jedná. Nejdůležitějším faktorem pro sílu a frekvenci frustrace je charakter daného člověka.

S projevy agresivity v případě výskytu frustrace souhlasím. Myslím, že když člověk po něčem touží, nebo se snaží dosáhnout určitého cíle, tak jej v případě neúspěchu v jeho dosahování popadá zoufalství, které se může projevit agresivním chováním.

Obecně je pro dítě v raných stádiích vývoje naplnění všech (hlavně psychických) potřeb důležité pro další zdravý vývoj, a proto nejen dítě, ale i žák staršího školního věku, nebo i dospělý jedinec, může propadnout v jistých okolnostech zoufalství, či pocitu beznaděje.

Poněšický (2005) uvádí, že mnozí odborníci zdůrazňují reaktivní moment agrese jako překážku při dosahování uspokojení potřeb a cílů, nebo jako následek psychických traumat. Také se domnívá, že frustrační teorie platí hlavně v případě aktuálních agresivních reakcí, zvláště pokud jde o celkovou agresivitu, připravenost k násilnému reagování, která by měla být díky této teorii tím slabší, čím méně frustrací zažije například dítě ve výchově.

2.1.1.4 Teorie Ericha Fromma

Erich Fromm svoji teorii agrese popsal v obsáhlém čtivém díle: **Teorie destruktivity (2007)**. Svoji teorii založil na rozdělení agrese na **maligní a benigní**.

Fromm (2007) uvádí, že **benigní agresí** může být obranná agrese, která je člověku přirozená a je produktem činnosti lidského mozku v případě ohrožení K obranné agresí ještě řadí **pseudoagresi**, k níž patří i **hravá agrese**, která slouží k procvičování sociálních dovedností, není motivovaná nenávisť a jejím cílem není destrukce nebo zranění. Jako benigní považuje i „**sebeprosazující**“ **agresi**, za kterou považuje schopnost jít za určitým cílem bez zbytečného váhání, pochybnosti nebo strachu.

Protipólem „nehoubné agrese“ je podle Fromma (2007) **maligní agrese**, za kterou považuje **specificky lidskou vášň ničit a mít absolutní kontrolu nad lidským životem**. Tato „zhoubná agrese“ se dá vyjádřit pojmy jako „ničivost“ a „ukrutnost“. Jedná se o biologicky adaptivní agresí, nesloužící životu, je specificky lidská a nevznikla ze žádného živočišného instinktu. Je lidskou vášní, která je u některých jedinců a kultur dominantní a mocná a u jiných se vůbec nevyskytují.

Fromm (2007) také upozorňuje, že u člověka je jedinečné právě to, že může mít sklony k vraždění a týraní pro radost a bezúčelně! Podle něj je destruktivita jednou z možných reakcí na psychické potřeby, které jsou zakořeněny v lidské existenci, a je výsledkem interakce sociálních podmínek s potřebami člověka.

Na Frommové práci se mi líbí snaha o objektivitu, kterou prokázal prostudováním mnoha teoretických děl zabývajících se agresivitou. Možná i proto vyslovuje myšlenku: „Kdyby měla lidská agresivita stejnou úroveň jako má agresivita některých savců, zvláště šimpanzů, kteří jsou nám nejbližší, byla by lidská společnost mírumilovnější a méně násilnická.“

2.2 Druhy agrese

K lepšímu pochopení pojmu agrese může pomoci vysvětlení, jaké druhy agrese odborníci rozeznávají. Podle mě je důležité rozdělit, zda se jedná o agresi, která slouží k dosažení nějakého cíle, nebo je agresi úmyslnou nebo neúmyslnou. Také záleží na rozdělení podle intenzity a aktivity.

Čermák 1999, s. 10 uvádí, že nejčastěji se agrese rozděluje na **instrumentální a emocionální**: *„Instrumentální agrese je prostředkem, jak dosáhnout vnějšího cíle. Je-li přítom zraněna jiná osoba, pak jde o sekundární efekt. Použití instrumentální agrese je založeno na předem připraveném plánu a na úvahách o možných variantách průběhu jednání. Emocionální agrese (nebo také zlostná, hněvivá, afektivní nebo hostilní) je charakteristická přítomností silné negativní emoce, většinou hněvu, a agrese není prostředkem, ale cílem sama o sobě. V tomto rozdělení se sleduje hledisko, zda je agresivita „spontánní“ nebo „plánovaná“.*

Zda se nachází v projevu agresivity **záměr uškodit**, obsahuje rozdělení agrese Fromma (2007) na agresi **benigní a maligní**².

Kocurová (2002) uvádí rozdělení agrese podle **intenzity** bez vnějších projevů: projevenou navenek slovně, jako destrukce předmětů a fyzické napadení druhé osoby".

Podle aktivity dělí agresi na aktivní a pasivní. Za **aktivní** považuje Kocurová (2002): útok, napadení, destrukci předmětů" a za **pasivní**, např. ignorování jedince skupinou, slovní útok (nadávání, urážení).

².Víc rozebráno v kapitole: 1.1.1.4 Teorie Ericha Froma, s. 13

2.3 Růst agresivity a násilí

V odborné literatuře se setkáváme s různými názory na růst agresivity. Někteří autoři se domnívají, že agresivita díky médiím a tlaku společnosti vzrostla, jiní tvrdí, že svět není násilnější oproti minulosti.

Fižová (2002) uvádí, že nárůst negativních jevů mládeže, může ovlivňovat hlavně kvalita rodinného života. Nárůst dokazuje nedostatek rodičovské autority, konflikty s rodiči a rozpad emocionálních vazeb mezi rodiči a dětmi. Značný vliv na nárůst agrese má i odlišnost ve výchově v rodině a ve škole, vliv vrstevnických skupin, vzory starších osob nebo filmových hrdinů s negativním chováním, růst chudoby a nezaměstnanosti, jak i lhostejnost společnosti vůči okolí."

Například Klíma (1990) své dojmy expresivně vyjadřuje tvrzením, že v posledních letech je agresivnější jak hudba, tak lidské vztahy i sport. Podle něj samotná agresivita není nežádoucí. Domnívá se, že agresivita může být „hnacím motorem“ života na Zemi.

Jedním z odpůrců názoru zvyšování agresivity je Matějček (1999), který tvrdí, že fakt nárůstu agresivity nemáme jak dokázat, protože z minulosti nemáme důkazy ani průzkumy o hloubce agresivity. Podle něj toto tvrzení můžeme stavět pouze na dojmech, a to nestačí!

2.4 Agresivní sklony žáků staršího školního věku

Pouhým sledování malých dětí při hře (zejména skupinové), je lehké usoudit, že již děti v batolecím věku mají tendence projevovat se agresivně. Proto se domnívám, že agresivní sklony žáků staršího školního věku se na základě předchozích zkušeností, utvrzují a prohlubují. Diskutovatelné je, do jaké míry jsou agresivní sklony žáků pro život v naší společnosti nezbytné, a do jaké míry jsou nežádoucí.

Předpoklad, že agresivní sklony jsou vrozené, potvrzuje Říčan (1995, s. 23). Uvádí, že se agresivní sklony u člověka utvářejí na základě instinktivní výbavy v prvních letech života.

Portmannová (1996) vidí agresivitu dětí ve změně podmínek socializace, tedy zmenšováním rodin a křehkostí lidských vztahů. Podle ní, se tím zmenšují i možnosti dětí získávat sociální zkušenosti. Uvádí, že mnohým lidem připadá zatěžko navazovat pozitivní vztahy k druhým lidem, zapojit se do nějaké skupiny, přijímat druhé lidi, ustupovat a konstruktivně řešit konflikty".

Stížnosti na agresivitu dětí podle Portmannové (1996) nejsou nové, agresivní chování bylo popisováno i v minulosti, ale pedagogické úsilí nalézt účinné metody a opatření nebylo úměrné těmto stížnostem. Za negativní pedagogickou činnost považuje, že se nedbá o citovou výchovu dětí, nenacvičují se dovednosti k ovládnutí agresivních impulsů a udržování uspokojivých vztahů mezi dětmi. Problém je vtom, že se dětem pouze radí, že se mají snášet, a tím, že se v případě sporu mezi nimi hledá viník.

2.5 Příčiny agresivního chování žáků staršího školního věku

To, že je žák staršího školního věku agresivní, má své důvody.

Šimanovský (2002, s. 12) uvádí jako příčinu agresivity: „**nadměrně pečující neboli hyperprotektivní výchovu**. Při přehnané péči, bez apelu na vlastní iniciativu, dochází u dětí k tomu, že si nevypěstují dostatečnou vůli. Nejsou schopny vyvinout potřebné úsilí a mít trpělivost při překonávání překážek a při navazování vztahů. Zůstávají v závislém vztahu na někom z rodiny, nebo na jiné autoritě (nebo objektu). Neuspokojení nadměrných potřeb také vyplývá neklid, agrese nebo autoagrese. "

Langmeier a Matějček, (1968) upozorňují, že **výchova s nedostatkem autority** může u dětí způsobovat sklony k neukázněnosti, agresivitě. Také upozorňují, že dětem může škodit i přebytek autority, který bere dítěti pocit jistoty a bezpečí. Uvádějí, že při výchově záleží na faktu, zda doma rodiče čas s dítětem tráví. Podle nich chvilka hry denně s dítětem je důležitá pro jeho další rozvoj.

Antierová (2004) se domnívá, že **rozchod rodičovského páru** už od raného věku dítěte vzbuzuje jeho agresivitu. Výchovný přístup v rodině je narušený, tak se může stát, že rodiče výchovu dítěte nezvládnou. Důvodem, může být fakt, že rozvádějící se rodiče se cítí provinile a mají strach, že budou svoje dítě traumatizovat, jestli mu stanoví meze. Druhý rodič, který se setkává s dítětem jen občasně, má tendence zahrnovat dítě dárky a snaží se mu v krátkém čase vynahradit každodenní chybějící blízkost. V tomto případě děti získávají nad svými rodiči převahu a jsou o to agresivnější.

Také Řičan.(1995) vidí příčinu agresivity u dětí v rodině, v případě, když je dítě krutě trestáno, nebo bezdůvodně týráno a vidí, s jakým uspokojením rodiče prosazují svojí moc. Z dítěte se stává vysoce agresivní člověk postupně, a to tak, že si pamatuje ty způsoby svého vlastního jednání s agresivními projevy, které vedou k úspěchu a vytváří si tzv. agresivní scénáře.

Podle Čermáka (1999, s. 53): „Agrese může být osvojena učením, a to **přímou zkušeností nebo vypořádáním sociálních interakcí jiných lidí** (modelů), tj. zástupným učením" Také Vágnerová (1999) uvádí, že sklon k agresivnímu chování se rozvíjí učením, a není závislý pouze na dědičnosti. Důležité podle ní, jsou i **vlivy prostředí**. Zdůrazňuje, že na rozvoji agresivity se podílí i společenské klima, které závisí na míře tolerance společnosti k agresivním projevům.

Podle Šimanovského (2002, s. 11) je příčin agresivity mnoho, ale jako nejčastěji uváděnou označuje **frustraci**. Čermák (1999) vidí původ agrese v spojitosti s frustrací. Podle něj **frustrace vyvolá negativní emoci, která vede k agresivnímu jednání s cílem překonat frustraci**. Agrese může vyvolat další negativní emoci - **úzkost**, která se může stát **zdrojem další agrese**.

Domnívám se, že nejčastěji děti zažijí frustraci ve vlastní rodině. Pokud rodina neposkytne dítěti potřebné zázemí a nesaturuje dostatečně jeho potřeby, dítě může strádat jak fyzicky, tak psychicky.

2.5.1 Citová deprivace žáka staršího školního věku

Langmeier, Matějček (1968, s. 24) uvádějí: *psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jako základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu."*

Tato autorská dvojice (1968, s. 200) také uvádí, že „stejně deprivace podmínky působí různě na děti různého věku a různé vývojové úrovně. Je jisté, že s věkem se mění potřeby dítěte i citlivost na jejich nedostačující uspokojení."

Myslím, že pro žáka staršího školního věku je nesmírně důležité, aby cítil lásku a podporu obou svých rodičů. Langmeier a Matějček (1968) upozorňují na **význam rodinného rozpadu pro vznik deprivace poruch**, které dokazují statistiky různých retrospektivních studií, které v souborech dětí vyšetřovaných a léčených pro různé psychiatrické poruchy vykazují značně zvýšené procento neúplných rodin. Také Klíma (1990, s. 225) předpokládá, že „dítě, které vyrostlo v kruhu mateřské lásky a otcovské duševní pevnosti jen málokdy končí v matematickém vzorci narušených osobností, kde se slabé typy uchylují k drogám a k alkoholu a silné agresivitě."

Podle Langmeiera a Matějčka (1968, s. 145), je pro psychický vývoj dítěte také nebezpečné, když **chybí matka**, protože ona je základem jeho vztahu k člověku a jeho důvěry v okolní svět, ona mu vytváří především domov.

Z toho vyplývá, že pro žáka staršího školního věku je důležité, aby měl citově stabilní rodinné prostředí s důslednou výchovou, kdy se rodiče o dítě zajímají a věnují mu svůj volný čas. Klíma (1990) zdůrazňuje: „**duševní pevnost a láska** - to jsou věci, které dítě vnímá nejvíce. Z nich čerpá pocit jistoty a bezpečí, který již v útlém věku potřebuje k tvorbě vlastní osobnosti, a v pozdějším věku, k tomu, aby tato osobnost byla odolnější vůči všem negativním vlivům, jimiž na něj působí škola, okolí, celá společnost. "

2.6 Agresivita ve společnosti

Projevy agresivity se nejen v naší společnosti vyskytují. Existují různé pohledy na to, zda jsou opodstatněné. Názory laiků a odborníků se liší, podle mě vyházejí i z jejich profese. Učitel nebo psycholog bude mít jiný názor na projevy agresivity ve společnosti, než ředitel veřejnoprávní televize. Tím nevylučuji fakt, že rozdílnost názorů na nežádoucí projevy agresivity mohou vycházet také ze sociálního statusu, náboženského vyznání, nebo osobního přesvědčení lidí, případně dalších hledisek. Proto je i těžké pohnutky k agresi Jinak myslících lidí v tomto případě" pochopit, případně hodnotit.

Říčan (1995) uvádí, že pokud má někdo sklon v rámci agresivních projevů překračovat určitou skupinu pravidel soužití mezi lidmi, tak často překračuje i další pravidla: ničit věci ze zlomyslnosti nebo pro zábavu, podvádět apod. Svědomí, které je s přibývajícím věkem dítěte stále důležitější složkou osobnosti, je u těchto osob zakrnělé."

Nejsilnějším motivačním faktorem nežádoucích projevů agrese je podle Čermáka (1999) touha po odplatě. Dle něj vede zpravidla k útoku, a to fyzickému, verbálnímu, urážce, káraní nebo trápení.

Profesor Zimbardo (2001) v návaznosti na teroristické útoky na Spojené státy americké z 11. září 2001 uvádí, že zlo je zvrácením lidské dokonalosti. Dochází k němu, když se lidská mysl obrátí sama proti sobě, aby působila bolest, škodu a ponížení, aby ničila lidské bytosti spolu s jejich majetkem.

2.6.1 Agrese v médiích

Jedním z možných zdrojů „agresivních podnětů“ pro nežádoucí chování žáků staršího školního věku jsou určitě média. Médium, které má ve svém vysílání nejméně programů s agresivními motivy, je patrně rozhlas. Důvodem může být, že se zde uplatňuje pouze jeden smysl: sluch, a není o jeho vysílání takový zájem, jak o ostatní média. Tiskopisy a články na internetu, možná obsahují víc agresivních podnětů než rozhlas, ale také vzhledem k nutnosti použití pouze jednoho smyslu: zraku a využití čtenářských dovedností, jsou u žáků staršího školního věku nepopulární. Proto se v této kapitole zaměřuji zejména na projevy agresivity v televizi a multimediálních hrách.

2.6.1.1 Projevy agresivity v televizi

Škodlivost násilí v běžných „akčních“ filmech je podle Řičana (1995) nebezpečná pro dětský psychický a mravní vývoj. Mediální násilí často svádí k přímému napodobování. Oplošťuje a degeneruje citový život dítěte. Holé pudy vytlačují kulturu, tím oslabují smysl pro kázeň a řád, pro hodnotné a čisté lidské vztahy a pro duchovní dimenzi života.

Autorská dvojice Singer and Singer (in Wiegman, Kuttschreuter, Baarda, 1986) uvádějí, že televize dává dítěti určité vzory chování hrajících významnou roli při vytváření vlastního světa fantazie každého dítěte, který se projevuje v jejich hrách. Je rozdíl mezi fantazijním světem chlapců a děvčat. Chlapci hlavně inklinují k hrám na nezlomné hrdiny, které jsou čistě mužskou záležitostí, dívky uplatňují při hrách mužské i ženské vzory.

Podobného názoru je i Čermák (1999), který tvrdí, že agrese v televizním pořadu může sloužit jako vzor k napodobení. Imitace agresivního chování, které dítě vidělo v televizi, se může stát součástí jeho kognitivní výbuhy. Dítě se v situaci, která se podobá situaci shlédnuté v televizi, může chovat ve shodě s modelem, nebo podle vlastní představy, **jak by se agresivní vzor v této situaci zachoval.**

Tvůrci televizních programů se snaží co nejvíce zaujmout televizní diváky, proto se hranice míry agresivity pořadů stále posouvá. Z toho důvodu mě zajímala právní úprava v případě sledování programů s agresivními motivy.

Čerpala jsem z webových stránek národní rady pro rozhlas a reklamu: „Děti a mladiství požívají zvláštní ochrany podle **zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání**. Klíčovým zákonným ustanovením je v tomto směru povinnost provozovatelů vysílání nezařazovat v době od **6 do 22 hodin** pořady a upoutávky, které by mohly **ohrozit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých**. Rada pro rozhlasové a televizní vysílání proto věnuje dodržování těchto povinností provozovatelů trvalou pozornost. Zatím neexistuje závazná klasifikace televizních pořadů podle vhodnosti pro různé věkové kategorie diváků, která by umožnila citlivěji pracovat se skladbou programu a případně postihovat pochybení při zařazení nevhodného pořadu v čase, kdy mohou být u obrazovky děti a mladiství. Tato klasifikace, ale funguje v mnoha zemích a v brzké době je předpoklad, že bude zavedena i u nás.“³

Tento zákon zabezpečuje pouze časovou dostupnost nevhodných programů pro děti. To, zda se žák staršího školního věku bude na „mravně ohrožující program“ dívat, případně s kým, a jak dlouho, může zabezpečit pouze výchova.

Antierová (2004, s. 72) doporučuje *správný přístup při výchově dětí*:

1. *Nutnost dospělých vybírat televizní programy spolu s dítětem.*
2. *Používat nahrávky, aby se dalo rozhodnout, ve kterou hodinu se na ně bude dítě dívat.*
3. *Dospělí by se měli dívat na televizi společně s dětmi a komentovat pořady, aby dětem přiblížili jejich smysl.*
4. *Důležité je nepřekračovat dobu sledování televize, která by měla odpovídat věku dítěte.*
5. *Nedávat dětem televizi do dětského pokoje, pokud nedokončilo svůj vývoj, tedy alespoň do osmnácti let. "*

³ <http://www.rrtv.cz/cz/static/faq/deti.htm>

Říčan (1995) tvrdí, že některé děti působením akčních filmů inklinují k agresi, jiné k vystupňovanému strachu z agrese, případně k úzkostnosti. Uvádí, že jedním z argumentů zpřístupňování akčních a pornografických filmů je, že „zakázané ovoce nejlépe chutná“. Je-li sledování těchto filmů zakázáno, tak je zpravidla děti sledují o něco méně a tím méně škodí. Podle Říčana (1995) je důležité, zda děti vědí, že dospělé authority, filmy „hltají“ spolu s nimi, nebo je odsuzují.

Na agresi plynoucí z televize upozorňuje Blažek (1995) již u dětí předškolního věku a nazývá ji „pondělní syndrom“: děti v mateřských školách ze sebe v pondělí vybíjejí to, co viděly o víkendu v televizi. Kritizuje tendenci zpravodajství k bombastickému předvádění násilí.

Antierová (2004, s. 70) uvádí průzkum Kolumbijské univerzity v New Yorku, ve kterém potvrzuje, že *„násilí v televizi rozvíjí agresivitu dětí. Tato studie sledovala 707 dětí po dobu 17 let. Zjišťuje, že americká televize ukazuje během večerního vysílání dětem průměrně sedm vražd a tři až čtyři násilné činy. Zjistilo se, že čím delší čas bude dítě trávit před televizní obrazovkou, tím větší bude pravděpodobnost, že se začne chovat násilně. Výsledek průzkumu ukázal, že téměř třetina dětí, které v průměru sledovaly televizní program více než tři hodiny denně, spáchala nebo spáchá ve věku mezi šestnácti až dvaadvaceti lety nějaký násilný čin. Chlapci se přitom nechají ovlivnit víc než dívky. Průzkum připouští, že je nutné přihlížet i ostatním faktorům, jakými jsou sociálně ekonomické prostředí a rodinná anamnéza, ale televize se jeví jako jeden z faktorů, který v dítěti nejvíc determinuje zakořeněné násilí.“*

Pozitivní postoj ke sledování programů s agresivními prvky má Blažek (1995), uvádí zjištění Roogea (in Blažek, 1995 s. 169): *„dětský divák doopravdy prožívá televizní násilí celým tělem, za účasti všech smyslů s potřebou přehrávat a dohrávat vzrušující útržky děje po skončení programu. To patří ke způsobům, jak se děti úspěšně vyrovnávají s napětím - tedy se učí se s ním vyrovnávat i pro další život.“*

Tento autor (Rooge IN Blažek, 1995) také uvádí, že děti často daleko více rozčílí scéna rodinné hádky ze seriálu nebo přírodní katastrofa ve zprávách, protože si je dávají do vztahu ke svým starostem a tužbám. Častý je strach ze ztráty rodiče. Zakázat dítěti sledovat „akční“ pořady, znamená vzít dítěti jednu z mála možností se s jeho obtížemi vyrovnat.

2.6.1.2 Elektronické hry a agrese

Trh s elektronickými hrami jasně ukazuje, že zájem o tento druh zábavy stoupá. Výrobci her se snaží přijít se stále zajímavějšími motivy her, které jsou často „více drastické“, než jejich předchůdci.

Dietz, (in Vaculík, M, 1999, s. 422) uvádí „***Téměř 80% elektronických her obsahuje násilí jako součást herní strategie***“

Přes stoupající diskusi v odborné literatuře na téma agresivních námětů zveřejňovaných hlavně v televizi, Vaculík (1999, s. 499) uvádí, že „***vliv násilí obsaženého v elektronických hrách na hráčovu osobnost a sociální chování, patří k mezi nejfrekventovanější oblasti průzkumných zájmů. Počítačové násilí je mnohem nebezpečnější, než násilí vysílané v televizi, protože hráč je při hře aktivní a komunikace mezi hráčem a počítačem je oboustranná.***“

2.6.2 Agresivita ve školách

U žáků staršího školního věku je škola místem, kde se v průběhu dne zdržuje nejvíc, a kde se setkává s vrstevníky. Právě proto může být škola místem největšího výskytu projevů agresivity mezi žáky. V období školního věku, je důležité, aby děti měli zájem o učení se poznatkům, které by měli ve svém dalším životě uplatnit. Pokud, ale žák staršího školního věku do školy nechodí rád, protože ví, že mu tam bude někdo ubližovat, tak podle mě výuka nemá velký smysl.

2.6.2.1 Šikanování

Největším problémem na dnešních základních školách v oblasti nežádoucího agresivního chování je určitě „šikana“. Koukolík, Drtilová (1996, s. 210) za šikanu považují **„záměrné a nevyprovokované užití síly jedním dítětem nebo jejich skupinou s cílem opakovaně působit bolest nebo tíseň jinému dítěti.“**

Říčan (1995) uvádí, že slovo šikana pochází z francouzského slova „chicane“, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, pronásledování apod. Tento pojem u nás zavedl pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první o problému šikanování promluvil již před listopadem 1989.

Podle Kocurové (2002) je šikana zvláštním, samoúčelným, asymetrickým typem agrese. Nepovažuje agresi při šikanování za pouhý prostředek, ale i za cíl chování. Záměrem tohoto chování je ublížit, ohrozit nebo zastrašit jiného člověka, nebo skupinu osob. Jedná se o cílené, nevyprovokované užití síly jedincem nebo skupinou.

Říčan (1995, s. 13) uvádí, že *„existuje plynulý přechod mezi nevinným škádlením a surovým posměchem, který může přejít do vážné brutality mrzačící tělo i duši.“*

Koukolík, Drtilová, (1996, s. 210) upozorňují: „*Šikana oběti poškozuje psychologicky i sociálně. Oběti pravidelné šikany postrádají sebedůvěru, mají nižší sebeúctu, mají méně blízkých přátel, porušena bývá jejich schopnost soustředění. Je možné, že se šikana podílí na dětském sebepoškozování a sebevražedných pokusech. V dospělosti jsou oběti šikan náchylnější ke stavům úzkosti, deprese a osamělosti, mohou mít obtíže s heterosexuálními vztahy.*”

Šikanování se dá podle Kocurové (2002, s. 2) chápat i jako „*multifaktorový jev, vycházející z celé řady příčin, zasahující celou osobnost zúčastněných i fungování sociální skupiny, může být nahlíženo z různých uhlů:*

- *z trestně právního pohledu jako na jev zásadně narušující lidská práva*
- *z psychologického pohledu jako projev psychopatologie jedince*
- *ze sociologického pohledu jako projev patologických sociálních vztahů*

Četnost školských šikan je dnes známým jevem, který proniká do rozhovorů lidí na zastávkách, do vysílání televize, čteme o nich na internetu apod. Často nám však uniká **příčina** šikan.

Říčan (1995, s. 29 a 30) uvádí hlavní „*motivy šikanování:*

- ***Tlak kolektivu*** - je skrytá příčina, která se projevuje tzv. *dokazováním mužnosti...*
- ***Touha po moci*** - ve smyslu *touhy ovládat druhého člověka*
- ***Motiv krutosti*** - *potěšení vidět druhého trpět*
- ***Zvědavost*** - *týraní druhého člověka se stává experimentem*
- ***Nuda a touha po silnějších vzrušujících zážitcích***-*při nedostatku soucitu a mravních zábran.*”

Podle Koukolíka a Drtilové (1996) se šikanující dítě naučí, zneužitím síly ovládat jiné lidi a šikanování se může stát součástí jeho sociálně psychologické výbavy

Také Říčan (1995) se domnívá, že dítě, které začne šikanovat jiné děti, vtom často pokračuje i v jiném prostředí. Podle něj se častěji jedná o nadprůměrně fyzicky zdatné chlapce. Také uvádí, že inteligence spojená s bezohledností a krutostí vyváží nedostatek tělesné síly a agresor může pro svůj záměr získat celou skupinu. Pak je i fyzicky zdatnější oběť bezmocná.

Kolář (2001, s. 27 - 65) uvádí dvě hlavní východiska šikan: **„empirický trojrozměrný model šikanování a zakrývací a protiúdržavný systém.“** Popisuje, že empirický trojrozměrný model šikanování, je chápán jako součást fenoménů, jimiž jsou: **„nemocné chování, závislost a těžká porucha vztahů ve skupině.“** Mezi „nemocné chování“ řadí fyzickou agresi, slovní agresi a zastrašování zbraněmi, krádeže, ničení osobních věcí, manipulativní příkazy, izolování oběti, ignorace, pomluvy, zesměšňováním apod. **„Závislost na šikanování popisuje opakovanou potřebu brutálního experimentování s bolestí druhého.“** **„Onemocnění skupiny šikanou ukazuje na pěti stadiích: Ostrakismus, fyzická agrese a manipulace, vytvoření jádra, většina skupiny přijme normy agresorů a dokonalá šikana, tedy totalita.“** Druhým východiskem šikanování je podle **„zakrývací a protiúdržavný systém“**, který má víc variant. Základní variantou je zakrývání šikany, která má i název: **„komplot velké šestky“**, kde se jedná o nevědomé chránění agresora pedagogem a dalšími odborníky, jako je psycholog, speciální pedagog, lékař, apod. Důvodů je několik: oběť má problém otevřeně mluvit o šikaně, agresori vynalézavě a důvěryhodně lžou, používají falešné svědky, zastrašují oběti a nutí je lhát, ostatní členové skupiny se bojí „bonzovat“, někteří rodiče agresorů chrání svoje děti za každou cenu a rodiče obětí se bojí spolupracovat při vyšetřování, případně někdy pedagogové agresorů (který bývá často oblíben i pedagogy), a tím se nevědomě brání vyšetřování.

Podle Koláře (2001, s. 44) je **„důležité poznat vnitřní zákonitosti šikan, které umožňují chápat stupně obtížnosti léčby a promyšleně volit vhodné diagnostické a terapeutické postupy. Při diagnostice a léčbě je důležité sledovat, zda se jedná o počáteční nebo pokročilé stadium onemocnění skupiny a dbát na specifika léčby skupiny v jednotlivých stadiích.“**

Je mi jasné, že šikana na školách je negativním jevem a že je potřeba pracovat na jejím odstranění. Přesto na mě působí pobízení: „nahlížet na šikana jako na nemocné chování“, jakoby mělo málo odsuzující nebo omluvný charakter. Připadá mi, že termín „nemoc“ určený pro označení školní šikany není vhodný, protože se jedná o medicínský termín, který „násilí“ ve škole dobře nevystihuje. Běžným „pacientem“ se totiž může stát kdokoliv, ale ne každý člověk nebo žák je nějakým způsobem zapojen do školní šikany.

Myslím, že na vzniku školních šikan se podepisuje mnoho faktorů⁴, proto je důležité je poznat a diagnostiku a řešení šikan jim přizpůsobit. Je třeba myslet na všechny zúčastněné a snažit se co nejvíce zmírnit následky šikan.

S podobným názorem jsem se setkala u Říčana (1995, s. 54), který zdůrazňuje tyto zásady: *„Po důkladném vyšetření je důležitý patřičný zásah. Odsuzujeme čin, nikoli pachatele! Nej důležitější je uchránit oběť před dalším násilím. “*

Nejhorší následky šikan nesou oběti, jak uvádí Kolář (2001, s.100): *„Závažnost následků závisí na míře destruktivní síly šikany a délce trvání šikany.“*

Podle Říčana (1995) může být obětí šikany kdokoliv. Nejčastější riziko u něj spočívá v tělesné slabosti, resp. neschopnost ubránit se násilí. Dále upozorňuje na odlišnosti, hlavně na vzhledové vady, s tím, že šikana postihuje i děti ze sociálních slabých rodin a děti rasově odlišné. V případě psychických vlastností jde o žáky tiché, plaché a citlivé, bez schopnosti projevit citovou odezvu, tak jako ostatní děti. Toto dítě se snadno stává tzv. outsider třídy, tedy dítě osamělé, bez kamarádů. Oběti často mají i odmítavý vztah k násilí, což se často projeví např. při sportu. Může se také stát, že oběť provokuje agresi svým útočným chováním, kterým ostatní děti dráždí.

⁴ Viz kapitola „sklony k agresivnímu chování“

Pokud na škole padne podezření na „šikanu“, tak Říčan (1995) doporučuje zahájit důsledné a opatrné vyšetřování šikany. Považuje za „důležité sledovat tyto prvotné znaky šikany:

1. **Přímé:** posměch, kritika dítěte skupinou, dítě dostává příkazy, honění, strkání, šťouchání a rvačky
2. **Nepřímé:** dítě vyhledává o přestávkách blízkost učitelů, nebo je osamoceno, při sportu bývá voleno do skupin poslední, zhoršení prospěchu, jeho věci a oděv jsou špinavé a poškozené, má odřeniny, modřiny a škrábance, které nedovede vysvětlit.

Kolář (2001) uvádí, že děti jsou často zklamány tím, jak málo učitelé dělají proti šikaně, že jí přehlížejí, a tím podceňují utrpení obětí. **Vážnou chybou podle něj je neobratné vyšetřování šikan a slabé trestání.** Chybný je podle něj častý postoj: *„Jť si to děti vyřeší mezi sebou!“*

Proto Říčan (1995, s. 52 a 53) doporučuje *„dodržovat „zásady správného postupu při vyšetřování šikan“*:

1. *Chránit zdroj informací.*
2. *Prozradit co nejméně o známých faktech ohledně šikany.*
3. *Vyslechnout aktéry šikany každého zvlášť.*
4. *Všechny výpovědi pečlivě zaznamenat“.*

Říčan (1995, s. 54) dává důraz na doporučení: *„Učitel má nejprve mluvit o šikaně s informátorem, který by měl detailně popsat celou situaci. Pak následuje rozhovor s agresory, který musí probíhat individuálně. Doporučuje se, aby svoje výpovědi sami zapsali. Dále se promluví s dětmi, které šikaně přihlížely.“*

(Kolář (2001, s. 21) uvádí při vyšetřování šikany tyto nejčastější „chyby“:

- často jsou vyšetřování agresori a oběti společně,*
- berou se vážně falešní svědkové, kterým poručil „ šéf agresorů,*
- při vyšetřování se nebere na zřetel trauma, stud a mlčenlivost „znásilněné“ oběti,*
- bezprostředně se konfrontuje výpověď oběti s výpověďmi agresora,*
ze školy musí odejít oběť, nebo je přeřazena do vedlejší třídy a šikanování se zdokonaluje.

Z poznatků již uvedených pouze shrnuji, že po důkladném vyšetření šikany musí přijít její náprava: zejména potrestání agresora a ochrana oběti. Agresorovi by měl být vyměřen spravedlivý a trest a důkladně vysvětleny, jak okolnosti, tak význam trestu.

Podle **Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení**, č. j. 28 275/2000-22, čl. 5, odst. (1) a (2) se doporučují tato „*výchovná opatření pro potrestám agresora*“:

- *Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele (platí pro ZŠ).*
- *Snížení známky z chování.*
- *Převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny.*
- *Doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP.*

V mimořádných případech se užijí další opatření:

- *Doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.*
- *Podání návrhu orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.*
- *Vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování.*

Školské zařízení řeší tuto problematiku na základě opatření ve výchově, systému hodnocení svěřence zařízení popř. programu rozvoje osobnosti dítěte. "

Po důsledném vyšetření šikany, je potřebné promyslet následné jednání. Podle mě, je důležité promyslet trest pro agresora individuálně, aby byl dostatečně vhodný pro daného žáka staršího školního věku. Pokud se jedná o případ šikany u žáka poprvé, je vhodné jej obeznámit s doporučeními pro mimořádné případy z tohoto **metodického pokynu**, aby si uvědomil závažnost svých činů.

Myslím, že pro poznání zákonitostí šikan na školách, je důležitý jejich monitoring. Ústav pro informace ve vzdělání v roce 2007 v rámci projektu rychlá šetření provedl **průzkum šikany na vybraných školách** na celém území ČR v období od 16. do 20. 4. 2007.⁵ zveřejnil hlavní závěry průzkumu. Jedním ze zkoumaných jevů, byla i četnost šikan na zúčastněných školách, který uvádím zde:

Tabulka č. 1: UIV rychlá šetření - četnost šikan:

Odpověď	Abs.	%
několikrát do týdne	18	0,7
jednou za 1 až 2 týdny	69	2,6
jednou měsíčně	291	10,8
méně často	1511	56,3
nevyskytují se	794	29,6
Celkem	2683	100,0

⁵ na svém serveru (<http://www.uiv.cz/clanek/442/1359>)

Podle výsledků uvedených v tabulce č. 1, je zřejmé, že polovina ředitelů zúčastněných škol se setkávají na jejich školách, se šikanou „méně často“. A podle třetiny ředitelů, se na jejich školách šikana nevyskytuje vůbec. Nejméně ředitelů uvedlo, že se na jejich školách šikana objevuje několikrát do týdne, nebo jednou za jeden až dva týdny.

Otázkou je, zda ředitelé škol, které se zúčastnily „rychlého šetření“, mají přesné informace o „šikanování“ na jejich školách a nakolik zjistí, zda se o šikanu jedná. Proto uvádím, výsledky otázky č. 2 z tohoto průzkumu: „**V jaké míře, podle Vašeho odhadu, se daří případy šikany na Vaší škole zjišťovat?**“. Asi třetina ze všech ředitelů zúčastněných škol, si myslí, že zjištěných šikan, které na škole odhalili, je víc než nezjištěných. Pětina ředitelů si myslí, že odhalí všechny šikany na své škole. Pouhé jedno procento zúčastněných ředitelů škol, že přiznává, že odhalí jen malý zlomek šikan.

Tabulka č. 2: UIV - Odhalování šikan.

Odpověď	Abs.	%
všechny nebo téměř všechny	569	21,2
zjištěných je spíš více než nezjištěných	832	31,0
zjištěných je stejně jako nezjištěných	236	8,8
zjištěných je spíš méně než nezjištěných	166	6,2
zjištěn jen malý zlomek	34	1,3
žádné, ale podezření, že šikana existuje	85	3,2
nevyskytují se	761	28,4
Celkem	2683	100,0

Z tohoto průzkumu vyplývá, že zúčastnění ředitelé v průzkumu převážně uvádějí, že mají na školách projevy šikan „méně často“ a mají na školách víc zjištěných šikan jako nezjištěných.

2.6.2.2 Předcházení agresivity na školách

Již z předešlé kapitoly vychází, že je důležité dávat ve školách důraz na předcházení agresivity. Říčan (1995, s. 65) dodává: „každý pedagog a každý kdo se setká s dítětem, by měl mít na paměti, že škola je povinna zajistit dětem bezpečí na základě mezinárodní Úmluvě o právech dítěte.“

Myslím, že je důležité s dětmi pracovat tak, aby věděli, že „ubližovat někomu druhému,“ je nepřipustné. Měli by se učit empatii. Říčan (1995) dává důraz na práci s potencionálními agresory, v podobě užívání pochval při jejich nezávadném chování, zaměstnání atraktivními činnostmi, učit je sociálním dovednostem a empatii, pomáhat jim, aby si vybudovali osobní perspektivu apod. Také Kocurová (2002) uvádí, že prevence šikany na školách by měla obsahovat výchovu k empatii a k vytváření a upevňování kooperativních vztahů ve třídě.

Důležité je také naučit žáky „zvládat svoje emoce“ a problémy tak, aby je šikanování jiných žáků neuspokojilo. Portmannová (1996) uvádí, že v rámci pedagogické práce důležité naučit žáky „vybít“ zlost a agresivitu pozitivním způsobem, protože v případě jejího potlačení se může opětovně objevit v silnější podobě. Proto doporučuje mnoho her, které uvolňují napětí a negativní emoce a tím se jich žáci zbavují.

Kocurová (2002) uvádí, že v případě šikany, která ohrožuje zdraví, případně život oběti, je důležitý rychlý postup, kdy je potřebné zvládnout prvotní šok oběti, přivolat pomoc, zabránit domluvě agresorů o křivém vypovídání, poskytnout oběti pomoc a bezpečí a přivolat policii. V případě prevence a řešení podobných případů šikan na školách, se může vedení školy a jeho pedagogičtí pracovníkům pomoci řídit se metodickým pokynem.⁶

⁶ Metodický pokyn MŠMT č. 14 144/98-22 Spolupráce škol a předškolních zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané

Říčan (1995 s. 71 - 83) uvádí, jak se dá na školách posilovat „prevence šikany:

- *Podporovat solidaritu se slabými, jako základ řízení třídy*
Nutnost podpory autority učitele
- *Posílení demokracie ve třídě učitelem, který má poznat přání dětí a dávat možnost volby, pěstovat žákovskou samosprávu, otevřeně informovat rodiče o problémech dětí ve škole, umožňovat jim častější přístup do školy, podněcovat aktivitu rodičovské organizace ve škole.*
Důraz na ideovou výchovu - vštěpení základních lidských hodnot (úcta k lidem, solidarita, soucit, obětavost, část atd.).
Kooperace ve výchově - zapojování neoblíbených jedinců do skupinových činností
- *Zákaz sledování mediálního násilí a pornografie*
- *Dozor ve škole*
- *Soustavné potírání šikany ve škole - energická kampaň*
„ výchova k násilí“ -jedná se o tzv. demokratizaci násilí, aby se i slušní lidé mohli ubránit. "

Všechny uvedené body mají svůj smysl. Skeptická jsem pouze u bodu: Zákaz sledování mediálního násilí a pornografie. Škola nemůže⁷ zakazovat nebo omezovat sledování televize u žáků v jejich volném čase. Je možné, aby škola vytvořila kampaň pro rodiče i žáky, kde může vysvětlovat důsledky sledování tohoto druhu televizních programů na psychiku dítěte. Tedy vést své žáky ke kritickému diváctví.

⁷ ani by neměla

2.6.2.3 Osobnost učitele

Myslím, že v dnešním školství by se měl klást důraz na osobnost učitele. Sociální status učitele by měl být všeobecně přijímán pozitivně. Jeho vliv na osobnost dítěte, má především znamenat kooperaci s rodiči. Rodiče by měli zastupovat výchovnou funkci, učitel vzdělávací. Jejich vztah by měl být založen na vzájemné podpoře a pomoci, protože žák tráví ve škole mnoho času a tak by funkce školy měla být částečně výchovná, kromě vzdělávací.

Říčan (1995, s. 72) popisuje osobnost učitele: „Má-li učitel udržet kázeň ve třídě, potřebuje mít přízeň žáků, měl by být milován nebo být dětem alespoň do určité míry sympatický, imponovat jim, potřebuje mít jejich respekt jako osobnost. Začnou-li ho nenávidět a pohrdat jím, ať oprávněně nebo neoprávněně, budou se mu stavět skrytě nebo zjevně na odpor a nebude mít výsledky.“

Podobného názoru je i Rendl (IN Vágnerová, 2000, s. 236), který uvádí: „Pubescenti oceňují učitele, který nezdůrazňuje svou nadřazenost a autoritu. Oceňují dobrou náladu, smysl po humor, pochopení pro žáky a ochotu vyslechnout jejich názor“

Cangelosi (2006, s. 25) uvádí, že mnozí učitelé se obávají vyrušování na hodině. Těmto obavám je potřebné čelit, protože v případě akceptování rušivého chování žáků, mohou ve výuce vznikat tyto komplikace:

- činnosti budou v přechodových časech ubírat z vymezeného času
- vyrušující žáci nebudou moci zvládnout svých učebních cílů
- nerušivé nespolupracující chování se pravděpodobně vystupňuje v chování rušivé a problém vyrušování se může stupňovat.“

Myslím, že v přípravě učitelů na jejich profesi, by měl být důraz i na zvládnutí kázeňských přestupků dnešních žáků. Učitel má málo možností, jak žákovi vysvětlit, že jeho chování je nežádoucí, ale žák má mnoho možností jak narušovat výuku.

Podle mě by učitelé měli myslet hlavně na to, že jsou tady pro své žáky, a ne žáci pro ně. A výuku svým žákům přizpůsobit tak, aby žáky zaujala. Ale zřejmě se někdy jedná o dost problematický úkol. Protože Vágnerová (2000, s. 236) uvádí, že smysl role učitele je, z pohledu pubescenta, dán především jeho vztahem k výuce.

Na základních školách Kounin (IN Cangelosi, 2006, s. 33) zjistil, jak „učitelův přístup k nesprávnému chování jednoho žáka ovlivňuje chování ostatních žáků. Přitom zjistil, že když učitel reaguje na nevhodné chování žáka tak, že ostatní jasně a přesně pochopí, proč je dané chování nepřijatelné, snižuje se pravděpodobnost, že se toto chování v budoucnu projeví u ostatních žáků. Pokud ale učitel reaguje na nesprávné chování žáka hněvem, výhrůzkami, tělesným trestem nebo je na něm poznat, že je ve stresu, tak ostatní žáci začnou být úzkostliví a nervózní. S tím, se snižuje pravděpodobnost, že se v budoucnu neobjeví totéž chování. ”

Zajímavé je, že v dnešním „přefeminizovaném“ školství, používá většina odborníků termín „učitel“. Nemyslím si, nadprůměr žen ve školství je z důvodu, že by muži nebyli dobří v této profesi. Proto si myslím, že úkolem dnešního školství je, kromě jiného, promyslet i větší zapojení „mužů“ do této profese.

2.6.3 Agresivita v rodině

Ve výchově v rodině má tělesný trest použitý výchovně ve vhodnou dobu svůj význam. Langmeier a Matějček (1968 s. 55), uvádějí: „**Rodiče trestající, mají děti více agresivní**, než rodiče, kteří vedou své děti ke konstruktivnímu překonávání překážek. Rodiče nadměrně trestající mívají děti nadměrně agresivní. Také rodičovské chování, které v dětech vzbuzuje frustraci, zvyšuje zákonitě i agresivitu. Ta se pak zjevně nebo skrytě projeví zpětně proti rodičům.”

Tento výrok chápu, tak, že když rodina při výchově svých dětí užívá pouze tělesné tresty, má to na dítě negativní dopad. Proto mě zajímá, jaký dopad může mít na dítě, když se stane objektem násilí v rodině, případně jeho svědkem.

2.6.3.1 Domácí násilí

Bezdůvodné násilí, které si dovolí člověk vůči jinému člověku, případně dítěti, je právem „trestuhodné“. Podle mě, ale nestačí pouze odsuzovat tyto činy, bez toho abychom znali jejich pozadí, důvody a důsledky.

Koukolík a Drtilová, (1996, s. 205) uvádí: „Fyzické násilí páchané na dětech v rodinách, vede k jejich pozdějšímu útočnému chování samo o sobě, tedy bez ohledu na vlivy další, jakými jsou chudoba, násilí mezi manželi, rodinný nesoulad nebo vlivy biologické.”

Proto si myslím, že je důležité poznat prostředí nejčastějšího výskytu agresivních projevů vůči dětem, aby mohla naše společnost, těmto skutkům lépe předcházet. Koukolík a Drtilová, (1996, s. 205) vyzorovali, že násilí vůči dětem je častější: „v rodinách nižších sociálně ekonomických vrstev, v rodinách s jedním rodičem, rodinách žijících v stresujícím prostředí a v rodinách, kde se srážky mezi manželi řeší fyzickým násilím. Na druhé straně jsou častějším terčem násilí v rodinách děti odlišné od očekávaného průměru, například děti nedonošené, se zdravotními obtížemi, nepřízpůsobivé, vzdorovité.”

Koukolík a Drtilová (1996, s. 206), také blíže specifikují, že „asi třetina dětí, které zažily domácí násilí na sobě, selže v pozdější rodičovské roli stejným způsobem. Vyrostou z nich neschopní, zneužívající, lhostejní rodiče. Další třetina je psychosociálně poškozena, a dostane-li se do stresu, má slon chovat se jako třetina první. Do poslední třetiny patří pravděpodobně odolné děti, z nichž vyrůstají normální rodiče.“

Conwayová (2007, 116) uvádí: „Většina dětí, které žily v domácnosti, kde docházelo k domácímu násilí, bude trpět pocity, se kterými se těžko vyrovná. Pociťují strach, vztek, zmatek, hrůzu, osamělost, smutek, štěstí, úlevu apod.“

Mnohé oběti domácího násilí nevědí dobře odhadnout, zda se opravdu jedná o domácí násilí., proto by bylo dobré, aby „potencionální oběti“ znali agresivní chování, které je pro lidské soužití neúnosné. Je mi jasné, že prevence je v tomto směru víc než problematická, protože je téměř nemožné odhadnout vznik domácí násilí, dřív než se stane. Ale přesto si myslím, že je dobré, že Conwayová, (2007, s. 16) uvedla tzv. „duluthský model“, který přehledně znázorňuje několik druhů agresivního chování.

Je možné, že by některým rodičům, pohled na tento model pomohl odhalit, že právě v jejich rodinném prostředí odehrává domácí násilí a pomohl jim uskutečnit kroky, které by ochránil jak je, tak jejich děti.

2.7 Vývojové aspekty žáků staršího školního věku a puberty

Žák staršího školního věku se dostává do jednoho z nejtěžších vývojových období: do puberty.

Vágnerová (2000) uvádí, že období pubescence je časově lokalizované mezi **11. a 15. rok**, s určitou „individuální variabilitou“, danou v tomto případě především geneticky. V tomto období dochází ke **komplexní proměně všech složek osobnosti**.

Nejnápadnější je **tělesné dospívání, spojené s pohlavním dozráváním**. V souvislosti s ním se mění zevnějšek pubescenta a stává se podnětem **ke korekci sebepojetí**.

V rámci celkového vývoje dochází i ke **změně způsobu myšlení** - uvažuje **abstraktně**, např. o různých alternativách, které se zatím reálně nestaly. Pubescent se **začíná osamostatňovat z vázanosti na rodiče**, značný význam pro něho mají **vrstevníci**, s nimiž se ve větší míře než dříve **ztotožňuje**. **Zakončuje povinnou školní docházku** a volí si svoje budoucí povolání, které bude spoluurčovat i jeho sociální postavení. Získává i **první zkušenosti s počátky partnerských vztahů** - doba prvních lásek. Mnohé změny jsou primárně podmíněné biologicky, ale významně je ovlivňují i psychické i sociální faktory, které jsou ve vzájemné interakci.

Vágnerová (2000, s. 214) také uvádí, že tělesné změny v dospívání jsou podmíněny proměnou hormonálních funkcí, proto s sebou přinášejí *„kolísavost emočního ladění, větší labilitu a tendenci reagovat přecitlivěle i na běžné podněty“*

Rendl (IN Vágnerová 2000, s. 235) uvádí, že *„úspěšnost ve škole má v pubertě vazbu k osobní perspektivě, přestává být cílem a stává se prostředkem.“* To znamená, že žák staršího školního věku chodí do školy „jen kvůli rodičům“ - z povinnosti.

Podle mě je toto vývojové období jedno z nejtěžších a nejkrásnějších, protože žák staršího školního věku začíná pomalu poznávat svět „vlastním pohledem na okolí kolem sebe“. Také myšlenky a životní cíle, připadají člověku v tomto věku jedinečné a tak dokonalé, že má sám ze sebe krásný pocit plný perspektivy. Také je důležité v tomto období, když má žák staršího školního věku stabilně rodinné prostředí a má možnost někomu důvěřovat.

3 Praktická část

Praktickou částí je průzkum projevů agresivity žáků sedmých ročníků ZŠ praktických.

3.1 Průzkumný vzorek

Pro svůj průzkum jsem oslovila dvě pražské základní školy praktické a dvě mimopražské. Hned po prvním oslovení ředitelů čtyř vybraných škol, byl jejich přístup k mému diplomnímu úkolu vstřícný a snažili se mi pomoci.

Vzhledem k nutnosti zachovat anonymitu respondentů, jsem školy pracovně pojmenovala:

- **Škola 1 - škola v lokalitě Praha**
- **Škola 2 - škola v lokalitě Praha**
- **Škola 3 - škola v lokalitě Středočeský kraj (mimo Prahu)**
- **Škola 4 - škola v lokalitě Středočeský kraj (mimo Prahu)**

Při svém šetření jsem použila dva druhy dotazníků, určených pro respondenty:

- **Učitelé:** vyplněných **19** kusů dotazníků
- **Žáci:** vyplněných **47** kusů dotazníků

Celkem bylo vyplněno 66 dotazníků. Návratnost dotazníků je 100 %, protože počet respondentů na každé škole jsem vždy předem domluvila s ředitelem dané školy. Při vyplňování dotazníku u žáků zúčastněných průzkumu, jsem byla vždy přítomna. Učitelé obdrželi ode mě dotazník osobně, ale vyplňovali jej samostatně.

Množství vyplněných dotazníků ve srovnání mezi zúčastněnými školami byl různý.

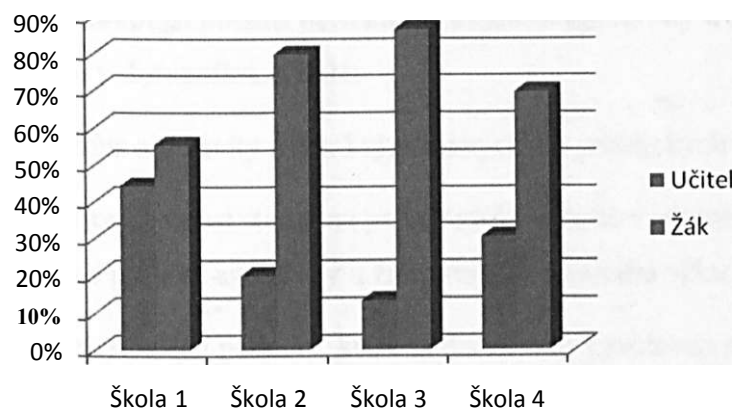
Největší počet všech dotazníků vyplnili respondenti na „Škole 4“: celkem **23 kusů** a **nejméně** na „Škole 2“: celkem **10 kusů**.

Nejméně vyplněných žákovských dotazníků, bylo také na „Škole 4“: **16 kusů** a **největší** počet na „Škole 3“: **8 kusů**. **Nejméně** počet učitelů zapojených do mého průzkumu pracuje na „Škole 1“. **Nejméně** učitelů vyplnilo dotazník na „Škole 2“ a „Škole 3“, kde vyplnili dotazníky vždy jenom dva učitelé.

Tabulka č. 3: Respondenti

Respondent	Škola 1	Škola 2	Škola 3	Škola 4	Celkem
Učitel	8	2	2	7	19
Žák	10	8	13	16	47
	„				
Celkový součet	18	10	15	23	66

Grafč. 1: Respondenti

3.2 Terminologie

Žáky sedmých tříd základních škol praktických, kteří se zapojili do mého diplomního průzkumu, budu v této části nazývat: **žáci**. Učitelé, kteří se zapojili do mého průzkumu, budu nazývat **učitelé**. Školu, na které jsem daného respondenta oslovila, budu nazývat: „Škola 1, 2, 3 nebo 4“.

3.3 Cílové oblasti průzkumu:

3.3.1 Dotazník žáci:

Mým hlavním záměrem je zjistit jaké mají žáci znalosti a zkušenosti s pojmem násilí.

Nejhlavnější oblasti průzkumu projevů agresivity u žáků staršího školního věku:

- Sociální vztahy mezi žáky ve škole.
- Znalost pojmu násilí a jeho projevů.
- Kde se žák nejčastěji setkává s agresivním chováním.
- Podněty, které u žáků vyvolávají agresivní chování
- Reakce žáka na projevy agresivního chování z více pohledů.
- Výtvarné pojetí pojmu násilí.

3.3.2 Dotazník učitelé:

Nejhlavnější oblasti průzkumu projevů agresivity u žáků staršího školního věku v dotazníku učitelé:

- Růst agresivity u žáků zkoumaných ZŠ praktických v poslední době.
- Dostatečnost studia na pedagogické fakultě v přípravě dotazovaných učitelů na projevy agresivity u žáků staršího školního věku ZŠ praktických.
- Nejčastější podněty, které podle učitelů vyvolávají agresivní chování u žáků.
- Předpokládané reakce žáka staršího školního věku na agresivní projevy.
- Prevence agresivity u žáka staršího školního věku.

3.4 Průzkumná metoda - dotazníkové šetření

Hlavní metodou mého průzkumu je **dotazníkové šetření**. Dotazník je ve dvou vyhotoveních: „**dotazník žáci**“ a „**dotazník učitelé**“. Každý dotazník obsahuje jak otázky určené pro konkrétní druh respondenta, tak otázky všem společné.

3.4.1 Vhodná doba pro zadání dotazníku:

Předpokládala jsem, že poslední týden školního roku 2006/2007 bude ideální dobou pro zadání dotazníku. K tomu mě vedl předpoklad, že žáci již mají uzavřené známky a mají víc volnosti ve škole. Neuvědomila jsem si, že se jedná o nejvíc hektickou dobu školního roku, a to hlavně pro učitele. Také žáci chodí na výlety, čistí lavice a třídy, mají různé kulturní akce apod. Z tohoto důvodu se mi na některých školách nepodařilo získat větší počet respondentů.

3.4.2 Pravdivost vyplnění dotazníku žáci

Předpoklad, zda respondenti vyplnili dotazník pravdivě, jsem ověřovala otázkou s předurčenou odpovědí, tzv. „lži skóre“, na kterou by měl každý dotazovaný žák odpovědět „ano“. Jednalo se o otázku č. 10: *Už si se někdy s někým pohádal? "*

3.4.3 Srozumitelnost

Dotazníky jsem vytvářela tak, aby byly snadno pochopitelné pro laiky nebo žáky ZŠ praktické. Neobsahují odborné termíny. U žáků jsem při zadávání dotazníku vysvětlovala znění otázek slovně a snažila jsem se zabezpečit, aby otázkám všichni rozuměli.

3.4.4 Použití otázek

Otázky uzavřené alternativní - s možností odpovědět: ano/ne, chlapec/dívka

Otázky uzavřené složené - výběr z více možností

Polozavřené otázky - výběr odpovědi z volby, i možností vyjádřit vlastní názor

Otevřené otázky - možnost doplnit vlastní odpověď

3.5 Zhodnocení získaných dat v dotazníku žáci

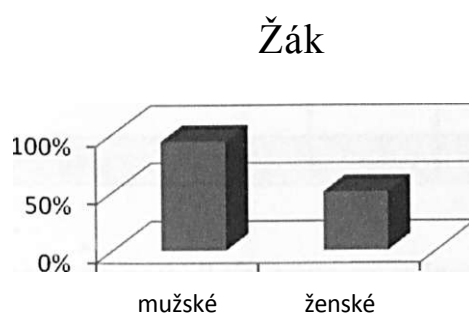
3.5.1 Otázka č. 1: Pohlaví respondenta

Jedná se o otázku sloužící k zjištění pohlaví respondenta. Žáci měli možnost vybrat z možností:

- a) Dívka
- b) Kluk

Mého diplomního průzkumu se zúčastnilo víc žáků mužského pohlaví. Odpověď „kluk“ označilo celkem **64 % žáků. Žákyň bylo celkem 34 %.**

Graf č. 2: Žák-pohlaví

3.5.1.1 Zhodnocení otázky č. 1

Zjištění jakého je respondent pohlaví, není v tomto průzkumu hlavní ani zásadní. Jedná se spíš o pomocnou otázku, která pomůže čtenáři přiblížit představu o respondentech v rámci zachování jejich anonymity.

Průzkumu se zúčastnilo **64 % žáků mužského pohlaví a 34 % žákyň.**

Domnívám se, že v některých částech průzkumu bude zajímavé vědět, zda některé pohlaví u respondentů v dotazníku žáci převažuje, případně které.

Fakt, že výsledky průzkumu ovlivňuje vyšší počet vyplněných odpovědí respondentů mužského pohlaví, nelze objektivně potvrdit. Proto se domnívám, že tento dohad může sloužit pouze orientačně, případně ilustračně.

3.5.2 Otázka č. 2: „Máš ve škole kamarády?“

Otázka byla zaměřená na zjištění sociálního postavení žáka ve kmenové třídě a škole.

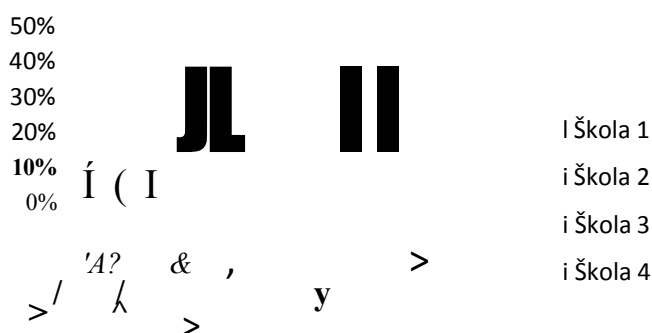
49 % procent dotazovaných žáků má ve škole víc kamarádů a dalších 30 % má kamarády ve třídě. Celkem 17 % uvedlo, že má jednoho kamaráda. Pouze 4 % ze všech žáků nemá ani jednoho kamaráda.

Tabulka č. 4: „Máš ve škole kamarády?“

Máš kamaráda?	Škola 1	Škola 2	Škola 3	Škola 4	Celkem	Procent
Mám 1 spolužáka	2	0	2	2	6	13%
Mám víc spolužáků	2	3	5	4	14	30%
Mám 1 z jiné třídy	1	0	0	1	2	4%
Mám víc ve škole	5	4	6	8	23	49%
Nemám	0	1	0	1	2	4%
Celkový součet	10	8	13	16	47	100%

V průběžném procentuálním přehledu jednotlivých škol, je vidět, že odpověď: „Mám víc kamarádů na škole“ **vyšla ve všech školách na 50 %**. Druhou nejčastější odpovědí na každé škole byla možnost: „**mám víc kamarádů spolužáků**“ (od 20 % do 38 %) Největší procentuální podíl v odpovědi: „**nemám kamaráda**“ byl na „Škole Z“, což je vzhledem k ostatním odpovědím na dané škole pouze **13 %**.

Grafč. 3: Máš ve škole kamarády?

Pro minimální přehled sociálních vztahů žáků na těchto školách stačí, že každý žák má alespoň jeden kamarádský vztah s jiným žákem. Jenom dva žáci (celkem 4 %), uvedli, že na škole nemají žádného kamaráda a normální kamarádský vztah má celkem 96 % všech žáků.

3.5.2.1 Zhodnocení otázky č. 2

Zajímalo mě, zda mají žáci ve škole kamarády. Pro toto zjištění jsem použila otázku: „**Máš ve škole kamarády?**“.

Považuji za důležité uvést, že tato otázka, ani tento průzkum nezkoumají hloubku sociálních vztahů mezi žáky staršího školního věku na základní škole praktické. Šlo jen o obecné zjištění, zda jsou vztahy mezi žáky alespoň průměrné.

49 % z dotazovaných žáků má ve škole **víc kamarádů** a **30 %** žáků má kamarády **jenom ve třídě**. **13 %** žáků uvedlo, že má jednoho kamaráda. Pouze **dva žáci**, ze všech žáků se jedná o 4 %, uvedli, že **nemají žádného kamaráda na škole**.

Přátelské vrstevnické vztahy jsou podle mě pro žáka staršího školního věku důležité. Domnívám se, že posilování přátelských vztahů mezi pubescenty je dobrým předpokladem k prevenci jejich agresivity. Výsledek dobrých kamarádských vztahů, je příznivý i pro hodnotu výpovědí žáků v mém diplomním průzkumu.

Myslím, že dotazování žáci mají dobré přátelské vztahy, protože **96 % ze všech žáků má alespoň jednoho kamaráda**. Přesto si myslím, že i při tomto výsledku je důležité posilovat pozitivní vztahy žáků staršího školního věku na školách. Vhodné jsou zejména kooperativní činnosti, společné a společenské hry a různé výukové projekty.

3.5.3 Otázka č. 3: "Co je podle Tebe násilí?"

U této otázky, mě zajímalo, zda žáci znají pojem násilí a umí jej definovat z předložených odpovědí.

Předpokládala jsem, že žáci nebudou znát přesně termín „agresivita“, proto jsem považovala „příbuzný a známější“ pojem „násilí“ za vhodnější.

Mezi odpovědi jsem zařadila stručnou definici násilí, kterou v textu nazývám: všeobecná charakteristika násilí. Znění této charakteristiky je: **„Uplatňování síly vůči někomu druhému, omezování osobních práv, ničení osobních věcí apod.“**.

Všeobecnou charakteristiku násilí označilo **79 % respondentů**. Kombinaci všeobecné charakteristiky s ostatními projevy pasivní agresivity vyplnilo 8 % žáků. Pouze jeden žák, tuto otázku nevyplnil, což činí ze všech odpovědí jenom 2 %.

Pouze projevy pasivní agresivity⁸ vyplnily 4 % ze všech žáků a 6 % žáků si myslí, že násilím je pouhé **pomlouvání**.

Tabulka č. 5: Co je podle Tebe násilí?

Násilí ie:	Škola 1	Škola 2	Škola 3	Škola 4	Celkem:	%
Všeobecná charakteristika	8	5	11	13	37	79%
Pomlouvání druhých	1	2			3	6%
Všeobecná charakteristika + Někdo někoho nemá rád			2		2	4%
Všeobecná charakteristika + Pomlouvání...	1			1	2	4%
Jen pasivní projevy				2	2	4%
Nevyplněno		1			1	2%
Celkový součet	10	8	13	16	47	100%

⁸ Kombinace odpovědí: žalování; někdo někoho nemá rád a nebaví se s ním; pomlouvání.

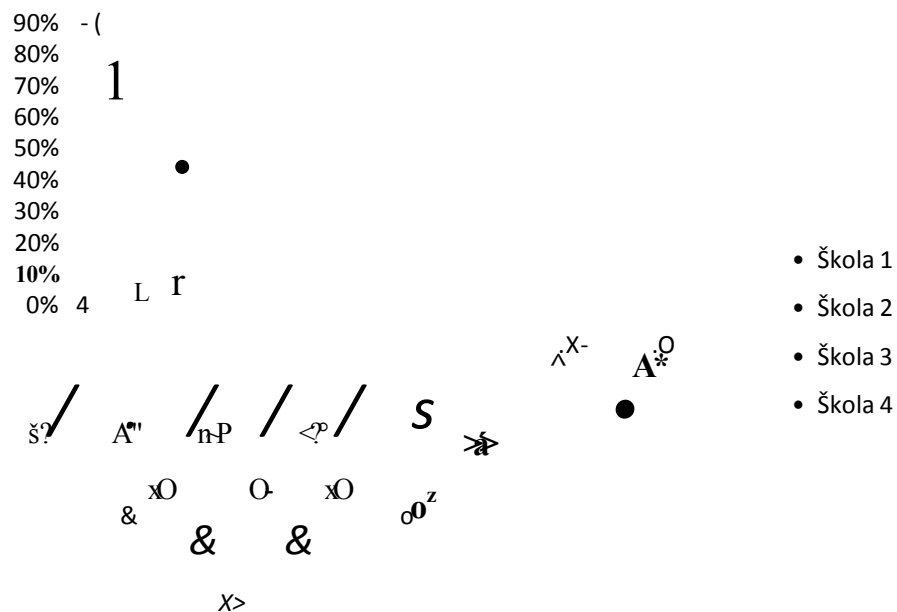
Na „Školách 1, 3, a 4“ vyplnil odpověď „**násilí všeobecná charakteristika pojmu**“ podobný poměr žáků. Vždy tuto odpověď označilo víc než 80% žáků. **Nejméně**

vyplněných odpovědí bylo z celkového počtu žáků na „**Škole 3**“, kde tuto odpověď vyplnilo 63% žáků.

Odpověď „**pomlouvání druhých**“ vyplnili žáci pouze na „Škole 1“, celkem 10% žáků a „Škole 2“, celkem 6 % žáků.

Dotazník nevyplnil žák, který navštěvuje „Školu 2“.

Grafč. 4: Co je podle Tebe násilí v %

3.5.3.1 Zhodnocení otázky č. 3

Za znalost pojmu násilí u žáků staršího školního věku jsem považovala označení: „všeobecné charakteristiky pojmu násilí: *Uplatňování síly vůči někomu druhému, omezování osobních práv, ničení osobních věcí apod.*“, kterou označilo celkem **79 % žáků**. Za správné pochopení tohoto pojmu považuji také kombinaci „všeobecné charakteristiky násilí“ s ostatními možnostmi odpovědi obsahujících „projevy pasivní agresivity“. Takto vyplnilo tuto odpověď celkem **8% žáků**. Z toho vyplývá, že **správnou představu o pojmu násilí, má 87% všech žáků**.

Za méně vhodné odpovědi považuji, když žáci jako „násilí“ označili **pouze pasivní agresivitu**: žalování, někdo někoho nemá rád a nebaví se s ním, případně pomlouvání. Je dobré, že většina žáků správně označila pojem násilí, protože to zvyšuje hodnotu odpovědi v dalších otázkách.

Domnívám se, že v případě pedagogického působení není potřebné žákům rozšiřovat vědomosti související s pojmem násilí. Myslím, že důležitější je pracovat se žáky staršího školního věku na zvyšování jejich empatie a sebevědomí a učit je, jak se samostatně vyrovnávat s vlastními problémy.

3.5.4 Otázka č. 4: „Jak se podle Tebe projevuje násilí?“

Polozavřená otázka, která zjišťuje znalosti projevů násilí. Zajímalo mně, zda žáci považují za násilí převážně aktivní nebo pasivní projevy tohoto jevu, případně v jaké míře:

47 % žáků si myslí, že násilí se projevuje **pouze tělesným ubližováním**, **2 %** si myslí, že jenom **braním a ničením věcí** a stejný počet žáků si myslí, že násilí se projevuje nadáváním a urážením nebo zkoušením před tabulí. Kombinace čistě aktivní agresivity vyplnilo **19 % žáků**. Z toho vyplývá, že **aktivní projevy násilí** označilo celkem **68 % všech žáků**.

Kombinace čistě **pasivního násilí** vyplnil jenom **jeden žák**, tedy **2%** ze všech respondentů.

Kombinaci **pasivních i aktivních** projevů násilí označilo celkem **21%** žáků.

Tabulka č. 6: Jak se projevuje násilí?

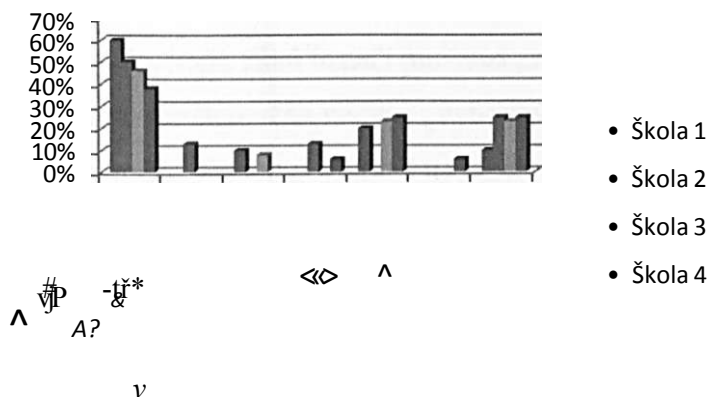
Jak se projevuje násilí:	Škola 1	Škola 2	Škola 3	Škola 4	Celkem:	Procent
Tělesným ubližováním	6	4	6	6	22	47%
Braním a ničením věcí		1			1	2%
Nadáváním a urážením	1		1		2	4%
Zkoušením před tabulí		1		1	2	4%
Jenom aktivní projevy	2		3	4	9	19%
Nadáváním a urážením a zkoušením před tabulí				1	1	2%
Pasivní i aktivní projevy	1	2	3	4	10	21%
Celkový součet	10	8	13	16	47	100%

Odpovědi „tělesným ubližováním" nejčastěji vyplnili žáci ze „Školy 1". Jednalo se o 60 % žáků. Respondenti „Školy 2 a 3" měli tuto odpověď vyplněnou na 50 % a ze „Školy č. 4" takto označilo odpověď 38 % žáků. Žák, který si jako jediný myslí, že násilím je „braní a ničení věcí", je ze „Školy 3".

Také kombinaci odpovědí „Nadáváním a urážením" a „Zkoušením před tabulí" vyplnil pouze jeden žák, který byl ze „Školy 4". Odpověď „Nadáváním a urážením" vyplnili pouze žáci ze „Školy 1": 10% žáků a Školy č. 3: 8 % žáků.

Podobný procentuální počet žáků ve srovnání všech škol vyplnil dvě odpovědi: „Tělesným ubližováním" a „Braním a ničením věcí", a to v rozmezí od 20 -25 %, až na Školu č. 2, kde takto nevyplnil odpovědi nikdo.

Grafe. 5: Jak se projevuje násilí v %.

U této otázky byla možnost doplnit vlastní odpověď. Proto uvádím přepis odpovědí, které byly v dotazníku vyplněné:

Dotazník č. 22: „Že šikanujou, když někdo řekne, třeba nějaké slovo a von hned co je, a zbije ho".

Dotazník č. 27: „Vydírání"

Dotazník č. 62: „Mlácení dětí a ostatních lidí"

Dotazník č. 64: „Na záchodě"

3.5.4.1 Zhodnocení otázky č. 4

U předešlé otázky jsem si zjistila, že žáci znají pojem „násilí“ dostatečně. Také mě zajímá, jaké projevy násilí žáci označili v odpovědích u otázky: **„Jak se podle tebe projevuje násilí?“**. Předpokládám, že svoji znalost projevů násilí někde vyzorovali, proto je tato otázka podstatná i pro zjištění, s jakými projevy násilí se žáci setkávají.

Největší počet žáků, tedy **68 %** ze všech, si myslí, že násilí se projevuje **pouze aktivními projevy násilí**. Je možné, že tyto projevy žáci viděli ve svém okolí, v médiích nebo osobně zažili. Jen jeden žák si myslí, že násilí se projevuje pouze braním a ničením věcí. Kombinaci pasivního i aktivního násilí vyplnilo celkem 21% žáků.

Vzhledem k těmto zjištěním si myslím, že při prevenci nežádoucích agresivních projevů, která by se měla provádět na každé základní a střední škole, je důležité klást důraz na výuku rozpoznání nežádoucích projevů agresivity a vhodné obrany vůči nim.

Také mě zajímalo, kolik žáků označí možnost „zkoušení před tabulí“. Podle mě některým žákům staršího věku nemusí „vyhovovat“ veřejné ověřování jejich znalostí. Tento způsob, může působit negativně na jejich psychiku a může se snižovat jejich sebevědomí, pokud nedovedou svoje vědomosti dostatečně verbálně projevovat. Tyto problémy se pak mohou odvíjet i na jejich projevech, ke kterým patří i nežádoucí projevy agresivity. Proto bych ve výuce, zvláště na základních školách praktických, doporučovala kombinovat testové a verbální ověřování vědomostí žáků a brát ohled na osobnostní předpoklady jednotlivého žáka. U této otázky tuto možnost označili tři žáci, co z celkového počtu žáků činí 6 %. Tento výsledek je podle mě pozitivní, ale vede k zamyšlení, kolik žáků si opravdu uvědomuje, že se nemusí v případě zodpovědného přístupu k výuce, jednat o jejich osobní selhání.

U této otázky byla možnost doplnit vlastní odpověď. Jako „trefné“ odpovědi považuji „vydírání“ a možnost projevy agresivity „na záchodě“, které o zkušenostech žáků s násilím také mnohé vypovídají.

3.5.5 Otázka č. 5: „Kde nejčastěji vidíš násilí?“

Otázka slouží k zjištění zdroje agresivních projevů. Zajímá mě, zda se žáci setkávají s násilím v osobním kontaktu, nebo jej vidí ve svém okolí, případně se častěji setkají s násilím v médiích.

Z celkového počtu žáků **23 %** uvedlo, že **nejčastěji vidí násilí na škole**. **15 %** žáků uvedlo, že vidí násilí v televizi, nebo v televizi i ve videohře, nebo ve škole a videohře. **11 %** žáků vyplnilo, že vidí násilí nejčastěji ve videohře. **13 %** ze všech žáků vidí násilí jak ve škole, tak i v televizi a videohře. Venku, v televizi, a videohře vidí násilí **9 %** ze všech žáků. Venku nebo ve škole i venku vidí násilí asi **6%** žáků. Jenom jeden žák celkově vyplnil, že nejčastěji vidí násilí doma.

Tabulka č. 7: Kde se žák staršího školního věku nejčastěji setkává s agresivním chováním:

Kde žáci vidí nejčastěji násilí:	Škola 1	Škola 2	Škola 3	Škola 4	Celkem	%
Ve škole	3	2	2	4	11	23%
Doma - v bytě				1	1	2%
Venku		2		1	3	6%
V TV	2		2	3	7	15%
Ve videohře	3	1	1		5	11%
V TV + Videohře	2		2	3	7	15%
Ve škole i venku		1	1	1	3	6%
Venku i v TV a videohře		1	1	2	4	9%
Ve škole i v TV a videohře		1	4	1	6	13%
Celkový součet	10	8	13	16	47	100%

3.5.5.1 Zhodnocení otázky č. 5

Původ agresivních vlivů na žáky, jsem zjišťovala v otázce: „Kde nejčastěji vidíš násilí?“.

Nejčastěji uváděným místem, kde žáci vidí agresivní projevy je **škola**. Pouze tuto možnost označilo 23 % celkového počtu žáků. Druhým nejčastějším vlivem byla **televize a/nebo videohra. Pouze jeden žák ze všech vidí projevy násilí doma.**

Žáci nejčastěji uváděli tyto kombinace z možných voleb:

- Násilí ve škole, v televizi a videohře.
- Násilí venku, v televizi, a videohře"
- Násilí venku, nebo ve škole

Zajímalo mě, kolik žáků tráví volný čas tím, že může spatřit **násilí v televizi nebo videohře**. Celkově tuto možnost⁹ označilo **52 % ze všech žáků**.

Otázkou je, nakolik přístup k násilí v médiích ovlivňuje psychiku žáků staršího školního věku. Já osobně se domnívám, že by nenápadná a „neemočně laděná“ školní osvěta byla v základních školách a základních školách praktických užitečná. Podle mě, je také důležitá spolupráce rodiny a školy, například v smysluplném využití volného času žáků¹⁰.

Souhlasím s názorem Antierové (2004) a Říčana (2005), že je vhodné povolit žákům staršího školního věku shlédnout pořady a tematikou násilí, nebo „hrát počítačovou hru s prvky násilí“, tak aby věděli, že dospělá osoba, které důvěřují má negativní názor na konkrétní projevy agresivity v médiích, ale chápe, že dítě by chtělo daná pořad vidět nebo „akční hru si zahrát“.

Zajímavé byli opět odpovědi, které žáci doplnili sami. Například s odpovědí:

„JVa diskotékách“ jsem nepočítala, protože jsem si neuvědomila, že již žáci sedmých ročníků základních škol praktických se baví na podobném místě.

⁹ Násilí v televizi, a videohře, případně v kombinacích s jinými možnostmi

¹⁰ Zájmové kroužky, zúčastňování se kulturních a společenských akcí, zapojování do veřejně prospěšných aktivit, rozvíjení zájmu o četbu apod

Odpovědi: „*V jiných rodinách*“ a „*Na autobusovém nádraží*“ mohou vypovídat o tom, že dotyční žáci chtěli na projevy násilí v těchto případech upozornit

Skutečnost, že žáci uvádějí, že vidí nejčastěji projevy násilí **pouze ve škole** je nepřehlédnutelná, i když se jedná o 23 %. Důležité je, poznat formu tohoto násilí.

Je možné, že ne všichni žáci za násilí považovali „nežádoucí projevy agresivity“.

V každém případě, je potřebné se nad problémem projevů agresivity na školách zamyslet a opět hledat (nejenom) preventivní opatření.

3.5.6 Otázka č. 6: „Kde jsi se Ty sám (a) nejčastěji choval (a) násilnický?“

Můj předpoklad pro vyplňování této otázky byl, že každý žák se někdy dostal do situace, kdy se choval agresivně.

U této otázky žáci celkem **nevyplnili 13 dotazníků**. Jednalo se o **28%** ze všech respondentů.

26 % žáků uvádí, že se **nejčastěji** chová násilně „venku“. „Školu“, jako místo kde se chová násilně, uvedlo **23 % ze všech žáků**. Kombinaci „venku“ a „ve škole“ uvedlo **11% procent žáků**.

Opět jenom **jeden žák** vyplnil, že nejčastěji vidí násilí pouze **doma**, což z celkového počtu žáků činí **3 %**. Také **jenom jeden** žák zvolil kombinaci „**doma a venku**“.

Ve „škole“ zároveň „doma“ vidí násilí **4 % žáků**.

Tabulka č. 8.: Kde se žák choval násilnický.

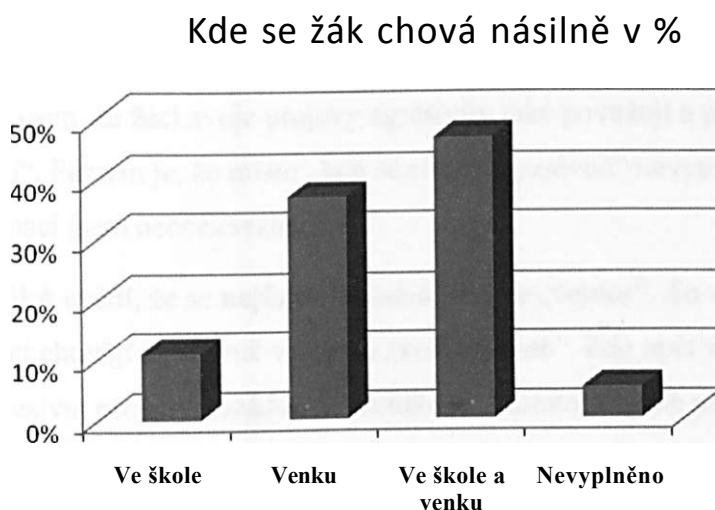
Kde se žák choval násilně	žák	%
Ve škole	11	23%
Doma	1	2%
Venku	12	26%
Ve škole a venku	5	11%
Ve škole a doma	2	4%
Doma a venku	1	2%
Doplněné	2	4%
Nevyplněno	13	28%
Celkový součet	47	1

Někteří respondenti využili možnost **dopsat vlastní odpověď** a uvedli tato místa:

Dotazník č. 4: „*vpartě, venku*“

Dotazník č. 41: „*v pražský škole*“

Grafč. 7 : Kde se žák chová násilně v %.

V případě, že žák nevyplnil tuto otázku, nebo ručně dopsal odpověď, tak jsem tuto otázku zařadila do kategorie nevyplněno. **Žáci uváděli tyto odpovědi:**

Dotazník č. 19: *Nechovám se násilně."*

Dotazník č. 22: *„Skoro pořád, ale nebiju lidi, to fakt ne. "*

Dotazník č. 32: *„Nikdy jsem se nechovala. „*

Dotazník č. 38: *"Nejsem násilnický typ"*

Dotazník č. 39: *„Já nikdy se nebiju, pokud nezačne on. "*

Dotazník č. 55: *„fikdy jsem se nechovala jako násilník."*

3.5.6.1 Zhodnocení otázky č. 6

Je důležité poznat místo, kde se žák staršího školního věku projevuje agresivně.

Doufala jsem, že žáci svoje projevy agresivity také považují a přirozené, a že se k nim „přiznají“. Faktem je, že místo „kde se chová agresivně“ nevyplnilo **28%** ze všech.

Tuto situaci jsem neočekávala.

26 % žáků uvádí, že se **nejčastěji** chová násilně „**venku**“. To vypovídá o tom, že se žáci chovají agresivně ve svém „volném čase“. Zde opět vyvstává otázka, nakolik jsou agresivní projevy nežádoucí, protože se v tomto případě může jednat o „odreagování“, které na psychiku žáků staršího školního věku nemusí působit negativně

v

„**Školu**“ jako místo kde se žák chová násilně, uvedlo **23 % ze všech** respondentů.

Vzhledem k tomu, že osobně domnívám, že škola má být místem, kde se dodržuje řád a disciplína, je daný počet odpovědí vysoký. Je pravděpodobné, že žáci se projevují agresivně o přestávkách. Proto si myslím, že by bylo vhodnější, kdyby žáci v odpovědích měli možnost označit časovou specifikaci¹¹.

Některá zjištění byla podle mě pozitivní. Jenom **jeden žák** vyplnil, že se nejčastěji chová násilně pouze **doma**. Také **jenom jeden** žák zvolil kombinaci „**doma**“ a „**venku**“. Ve „**škole**“ zároveň „**doma**“ vidí projevy násilí 4 % ze všech žáků.

Projevy agresivity nemusí být jenom nežádoucí. Jsou místa a situace, kde se žák staršího věku chová agresivně přirozeně. Žáci by měli znát hranici mezi „kamarádským škádlením“ a nežádoucími projevy agresivity vůči lidem, zvířatům nebo předmětům. Myslím, že k tomuto poznání by měla opět přivést rodinná a zároveň školní výchova

¹¹ Například: přestávka/vyučovací hodina

3.5.7 Otázka č. 7: „Situace, která Tě nejčastěji provokuje k násilí?“

Chtěla jsem zjistit, které konkrétní situace, žáka provokují k nežádoucím agresivním projevům. Proto jsem do odpovědí zařadila 12 možných voleb a možnosti vyplnění více možností. Tím jsem způsobila, že mi při vyhodnocování vyšlo mnoho kombinací, které nešly vyhodnotit. Proto jsem při vyhodnocování rozdělila tyto projevy agresivity na aktivní, pasivní a vnitřní pocity následovně:

- **Aktivní:** někdo mě udeří, někdo mi ukradne nebo zničí moji věc, když se mě někdo dotkne.
- **Pasivní:** někdo mi lže, někdo se mi vysmívá, někdo mi nadává, někdo uráží někoho, koho mám rád, někdo na mě křičí, když si mě nikdo nevšímá.
- **Vnitřní pocity:** když něco pokazím, když mám vztek, když mě něco trápí, když žárlím.
- **Jejich kombinace**

40 % ze všech respondentů vyplnilo kombinaci **aktivní i pasivní agresivity**.

23 % žáků označilo pouze **pasivní projevy násilí**. Všechny možností kombinací:

aktivních a pasivních projevů agresivity společně s vnitřními pocity vyplnilo

13% ze všech. **Pouhé 2 %** ze všech respondentů vyplnilo **aktivní projevy agresivity** a **6% vnitřní pocity**.

Tabulka č. 9 : Situace, která provokuje k agresivnímu chování.

Situace, která provokuje k agresivnímu chování	žák	%
Aktivní	1	2%
Pasivní	11	23%
Vnitřní pocity	3	6%
Aktivní + Pasivní	19	40%
Pasivní + Vnitřní pocity	6	13%
Aktivní + Vnitřní pocity	1	2%
Aktivní + Pasivní + Vnitřní pocity	6	13%
Celkový součet	47	100%

Grafe. 8.: Situace, která provokuje k agresivnímu chování v %.

Přesný přepis doplněných odpovědí:

Dotazník č. 4: „*focit bezmoci*“

Dotazník č. 23: „*Když se mě někdo dotkne - kluk*“

Dotazník č. 32: „*Když je někomu smutno*“

Dotazník č. 37: „*Málo kdo si to dovoli*“

Dotazník č. 58: „*Když někdo někoho bije bezdůvodně*“

3.5.7.1 Zhodnocení otázky č. 7

Tato otázka zjišťovala situace, které nejčastěji vyprovokují žáka staršího školního věku k projevům násilí. Vzhledem mnoha variacím, které vznikly zaškrtáváním více možností, jsem jednotlivé odpovědi rozdělila na aktivní, pasivní agresivní projevy a vnitřní pocity. Tato otázka pro mě slouží také k zamyšlení, proč se někdy žáci staršího školního věku chovají agresivně. Někdy může jít o důvody, které jsou závažné, ale někdy šije nemusíme uvědomovat.

Nejčastěji respondenti vyplnili kombinace **aktivních i pasivních projevů agresivity**. Jednalo se o **40 %** ze všech žáků. To pro mě znamená, že žáci mají osobní zkušenosti jak s projevy aktivního, tak pasivního násilí, které v nich také vyvolávají agresivní projevy. Je možné, že se opět jedná o důkaz dobrých znalostí s pojmem násilí a jeho projevů, které jsem zjišťovala v „otázkách č. 3 a 4“.

Všechny možností kombinací: **aktivních a pasivních projevů agresivity společně s vnitřními pocity** vyplnilo **26 %** ze všech žáků. Což opět navazuje to, že žáci vnímají násilí komplexně.

Překvapilo mě, že nejméně žáků označilo pouze **aktivní projevy agresivity (3%)**, nebo **vnitřní pocity (5%)**, s tím, že **pouze pasivní projevy agresivity** vyplnilo **18 %** respondentů. Myslím, že tento výsledek ukazuje na to, že žáci staršího věku jsou citliví na verbální projev vůči své osobě, když jej považují za negativní. Toto zjištění by mohlo pomoci v komunikaci dospělých osob s žáky staršího školního věku, která může být někdy problematická.

Zajímavé pro mě, byly i dopsané odpovědi žáků. Z odpovědi „*Pocit bezmoci!*“ mám dojem, že se jedná o „alarmující pocit“, který dotyčný žák již zažil. Také odpověď: „*Když se mě někdo dotkne - kluk*“ působí dojmem, že žák se s touto situací setkal. A právě zde se podle může jednat o situaci, kde se projevy agresivity nedají považovat za nežádoucí, protože se žák brání. Podle mě by pomohlo, pokud by se tento žák naučil reagovat vhodně bez agresivních projevů s dosažením cíle.

Poznání situace, která žáka vyprovokuje k násilí, je potřebná k nastavení vhodných preventivních opatření.

3.5.8 Otázka č. 8: „Která osoba Tě nejčastěji provokuje k násilí?“

U této položené otázky: s možností vyplnění více možností, mě nejvíc zajímal **objekt** nežádoucího agresivního chování u žáků.

27 % **žáků** označilo kombinaci odpovědi: „**sourozenci, spolužáci, kamarádi**“.

Samostatnou odpověď: „**spolužáci**“ vyplnilo **23 %** ze všech respondentů. Odpověď „**bratr**“ nebo „**sestra**“ označilo **21 %** ze všech žáků. **6 %** žáků označilo možnost „**kamarádi**“.

Odpovědi „**matka**“ a „**otec**“ označil vždy jenom jeden žák, a to v kombinaci s jinými odpověďmi. Odpověď učitelé označili pouze 2 žáci, také v kombinaci s jinými odpověďmi.

Tabulka č. 10 : Osoba, která žáka nejvíc provokuje k násilí:

Kdo Tě nejčastěji provokuje k násilí?	Škola 1	Škola 2	Škola 3	Škola 4	Celkem	žák %
Nevyplněno	3		1	3	7	15%
Sourozenec	1	3	2	4	10	21%
Spolužáci	4	1	3	3	11	23%
Kamarádi		1		2	3	6%
Vrstevníci		3	6	4	13	27%
Víc než 4 osoby	1				1	6%
Spolužáci, učitelé	1				1	2%
Dopsaná odpověď			1		1	2%
						2%
Celkový součet	10	8	13	16	47	100%

Tuto odpověď **nevyplnilo** celkem **15 %** ze všech žáků. Na tuto otázku odpověděli pouze všichni žáci ze „Školy č. 2“.

Grafč. 9: Osoba, která žáka nejvíc provokuje k násilí v %

3.5.8.1 Zhodnocení otázky č. 8

Žáky nejčastěji provokují k násilí vrstevníci. Respondenti nejčastěji volili kombinace odpovědi: „**sourozenci, spolužáci, kamarádi**“. Takto svou odpověď **označilo 27%** ze všech žáků. Sourozenec provokuje 21 % ze všech žáků. 6 % žáků označilo možnost „kamarádi“. Jak jsem již uvedla v „zhodnocení u otázky č. 6“, ani z této otázky nelze zjistit, zda se jedná o nežádoucí projevy agresivity.

Dospělá osoba: „matka“ a „otec“ nebo „učitel“ podle odpovědí respondentů provokují žáky k projevům násilí nejméně. Je možné, že tyto osoby mají u žáků takovou autoritu, že si žáci nedovolí projevovat se vůči nim agresivně.

Z výsledků u této otázky lze usoudit, že žáci se projevují agresivně pouze ve svých vrstevnických skupinách, proto si myslím, že žáci by měli umět rozlišit, zda jsou projevy násilí žádoucí a jestli můžou druhé osobě ublížit. Proto si myslím, že ve školních a zájmových činnostech by žáci měli **procvičovat dovednosti empatie**.

3.5.9 Otázka č. 9: „Které z těchto osob byly na Tebe někdy násilnické?“

U této otázky mě nejvíc zajímá **subjekt** nežádoucího agresivního chování.

26 % žáků označilo odpověď „**spolužáci**“ a **11 %** ze všech respondentů označilo kombinaci odpovědi: „**sourozenci, spolužáci, kamarádi**“. Odpověď „**bratr**“ nebo „**sestra**“ označilo **11 %** ze všech žáků. Také **11 %** žáků označilo možnost „**kamarádi**“.

Odpověď „otec“ samostatně vyplnil jeden žák. Odpovědi „**matka**“ a „**učitelé**“ označil vždy jenom jeden žák, a to v kombinaci s jinými odpověďmi. Vždy se jednalo o označení víc než čtyř osob.

Tuto otázku **nevyplnilo** celkem **28 %** ze všech žáků.

Tabulka č. 11: Kdo byl na Tebe někdy násilnický?

Kdo byl na Tebe někdy násilnický?	Škola 1	Škola 2	Škola 3	Škola 4	Celkem	%
Nevyplněno	4	3	3	3	13	28%
Sourozenec		1	1	3	5	11%
Spolužáci	3		5	4	12	26%
Kamarádi	1	2		2	5	11%
Otec				1	1	2%
Vrstevníci	1	2	1	1	5	11%
Víc než 4 osoby	1		2	1	5	11%
Doplněná možnost			1		1	2%
(Prázdné)						
Celkový součet	10	8	13	16	47	100%

3.5.9.1 Zhodnocení otázky č. 9

U této otázky jsem zkoumala **subjekt** agresivních projevů u žáků.

Opět jsem narazila na situaci, kdy největší počet žáků odpověď nevyplnilo. Jednalo se celkem o 28 % ze všech respondentů. Domnívám, že se zde opakuje stav, kdy si žáci nepřiznávají, že byli agresivní.

Jak u předešlé „otázky č. 8“, tak i zde žáci nejčastěji uvádějí vrstevníky, což dokazují výsledky: 26 % respondentů označilo odpověď „**spolužáci**“ a 11 % ze všech žáků označilo kombinaci odpovědí: „**sourozenci, spolužáci, kamarádi**“. Odpověď „**bratr**“ nebo „**sestra**“ označilo 11 % ze všech žáků. Také 11 % žáků označilo možnost „**kamarádi**“.

Opět u této odpovědi žáci **nejméně** označovali odpovědi: „**matka**“, „**otec**“ nebo „**učitelé**“. Je možné, že žáci za projevy násilí nepovažují „**výchovné působení**“ těchto osob, proto uvádějí pouze vrstevníky.

3.5.10 Otázka č. 10: „Už ses někdy s někým pohádal?“

Tato otázka se nachází v dotazníku žáci. Jedná se o kontrolní otázku s předurčenou odpovědí: tzv. „lži skóre“.

89 % žáků označilo kladnou odpověď na otázku: „Už ses někdy s někým pohádal?“.

9 % žáků uvedlo, že se s nikým nikdy nepohádalo a jeden žák na tuto otázku neodpověděl.

Tabulka č. 12 Kontrolní otázka - žáci:

Už ses někdy s někým pohádal?	Škola 1	Škola 2	Škola 3	Škola 4	Celkem	Procent
Ano	10	8	9	15	42	89%
Ne			4		4	9%
Nevyplněno				1	1	2%
Celkový součet	10	8	13	16	47	100%

3.5.10.1 Zhodnocení otázky č. 10

Vyplnění této otázky mělo kontrolní význam. Předpokládala jsem, že žák sedmého ročníku základní školy praktické se alespoň jednou „někdy s někým pohádal“, což považuji za přirozené.

89 % žáků vyplnilo tuto otázku podle mého očekávání, tedy uvedlo, že se „někdy s někým pohádali“. **9 %** z žáků vyplnilo tuto odpověď negativně, což považuji za tendenci zkreslovat aktuální odpovědi.

Vzhledem k tomu, že většina žáků „přiznala hádku“, se domnívám, že odpovědi na otázky z mého průzkumu mají dobrou výpovědní hodnotu.

3.5.11 Otázka č. 11: „Co bys udělal (a), kdyby Ti někdo ubližoval?“

Na základě této otázky, jsem zjišťovala **reakci žáka v situaci, kdy se stane objektem nežádoucích agresivních projevů.**

43 % žáků označilo odpověď: „**Bránil bych se - vrátil bych mu to**". **21 %** žáků zvolilo tuto kombinace: „**Řekl bych to ve škole a Řekl bych to doma**". Stejný počet žáků, **21 %**, také označilo dvě odpovědi: „**Bránil bych se - vrátil bych mu to** a „**Někomu bych o tom řekl**". Odpověď: „**Řekl bych to doma**" označilo **9 %** ze všech žáků.

Kamarádovi by se svěřil **jeden žák** a také **jeden žák** by **nikomu neřekl, že mu někdo ubližuje**. Jeden respondent odpověď vůbec nevyplnil.

Tabulka č. 13a: Co by žák udělal, kdyby mu ubližovali.

Co by žák udělal, kdyby mu ubližovali	žák	%
Bránil se - vrátil by mu to	20	43%
Řekl by to doma	4	9%
Řekl by to kamarádovi	1	2%
Nechal by si to pro sebe	1	2%
Řekl by to ve škole a doma	10	21%
Bránil se + by to někomu řekl	10	21%
Nevyplněno	1	2%
Celkový součet	47	100%

Odpověď: „**Bránil by se, vrátil by mu to**" uvedlo celkem **70 % chlapců** a **30 % dívek**.

Graf. 10 : Odpovědi: Bránil bych se- vrátil bych mu to, srovnání pohlaví v %

V případě, že žáci uvedli odpověď, při které byla pomocná otázka: „komu bys to řekl?“, měli možnost napsat konkrétnou osobu: 50% z žáků, kteří by někomu řekli, že jim je ubližováno, by se svěřilo matce. 21 % by to řeklo oběma rodičům a 14 % pouze otci. Jeden žák by to řekl tetě a jeden bratrovi.

Tabulka č. 13b: Komu bys to z rodiny řekl:

Komu by to řekl z rodiny?	Celkem	Procent
Rodičům	3	21%
Matce	7	50%
Otci	2	14%
Tetě	1	7%
Bratrovi	1	7%
Celkem	14	100%

V případě, že by o projevech agresivity směrem k jejich osobě chtěli říct ve škole, **nejčastěji** by to řekli **ředitelce**. Jedná se o **31 %** žáků, takto vyplnili odpověď. **23 %** žáků by to řeklo jak **třídní učitelce**, tak **učiteli**. **Učitelce** na škole by to řeklo **15 %** žáků. **Kamaráda** uvedl **jeden žák (8 %)**.

Tabulka č. 13c : Komu ve škole bys to řekl.

Komu by to řekl ve škole?	Celkem	Procent:
Kamarádovi	1	8%
Třídní učitelce	3	23%
Učiteli	3	23%
Učitelce	2	15%
Řediteli/ředitelce	4	31%
Celkem	13	100%

3.5.11.1 Zhodnocení otázky č. 11

U otázky „**Co bys udělal/a, kdyby Ti někdo ubližoval?** " **43 %** ze všech žáků uvedlo, že by se v takové situaci bránilo a „útok“ opětovalo. Je možné, že tato odpověď byla nejčastěji označována právě z důvodu, že většina respondentů jsou žáci mužského pohlaví. Tento dohad podporuje i zjištění, že z celkového počtu žáků, kteří označili tuto odpověď, je **70 % chlapců**.

53 % ze všech žáků by se **někomu svěřilo**, pokud by jim bylo ubližováno. **Polovina** z takto odpovídajících žáků uvedla, že by se svěřila **matce**, které v této oblasti důvěřují víc než otcí. Žáci se také uvedli, že o tomto problému, by řekli častěji „doma“ než ve „škole“. Myslím, tento výsledek vznikl z důvodu, že žáci víc důvěřují rodině než pedagogům ve škole. Podle mě je důležité, aby si učitelé udrželi ve škole kázeň a žáky dostatečně vzdělali. Pokud ale žáci nebudou mít v učitele dostatečnou důvěru a nebudou rádi (z jakéhokoliv důvodu) chodit do školy, tak snaha učitelů podle mě neplní svůj účel.

Žáci, kteří by o tom, že jim někdo ubližuje, sdělili ve škole, by to nejčastěji řekli ředitelce. Jedná se o 31 % žáků, kteří takto vyplnili odpověď. Z učitelů nejvíc žáci důvěřují třídní učitelce. Zajímalo mě, že pokud žáci uvedou pouze učitele, zda zmíní, nebo zdůrazní pohlaví. Pozoruhodné je zjištění, že častěji žáci uváděli učitele, než učitelku. Co má podle mě výpovědní hodnotu, protože se jedná o žáky na druhém stupni ZŠ, kde se učitelé při výuce střídají.

Domnívám se, že když respondenti víc důvěřují učiteli, je dobré zamyslet se nad tím, zda by nebylo dobré zvýhodnit podmínky ve školství tak, aby si v něm mohli realizovat právě učitelé mužského pohlaví.

Myslím, že je dobré, že žáci uvádějí, že by v případě, kdy by se stali objektem agresivních projevů jiné osoby, něco udělali. To, že o této situaci někomu řeknou, nebo šijí vyřeší sami, je projev toho, že si „váží sami sebe“ a nenechají si „ubližovat“.

Myslím, že podobné jednání je i dobrou prevencí školní šikany, nebo jinou formou nežadoucích agresivních projevů.

Výsledek, že by si tuto skutečnost nechal pro sebe jenom jeden žák, je uspokojivý.

Otázkou může být, zda by žáci opravdu v podobné situaci reagovali, jak uvedli.

Tato otázka také nezkoumala, zda žáci vědí správně vyhodnotit, zda je jejich reakce na agresivní projevy někoho druhého přiměřená. Jedním z hlavních úkolů školy a rodiny je zajistit, aby se žáci staršího školního věku nezatěžovali starostmi typu: "jak řešit nežádoucí projevy agresivity vůči své osobě" a mohli prožít spokojené dětství.

3.5.12 Otázka č. 12: „Co bys udělal (a), kdybys věděl (a), že někdo někomu často ubližuje?“

Toto otázkou jsem chtěla zjistit, **reakci žáka v situaci**, kdy se stane **svědkem nežádoucích agresivních projevů**.

38 % žáků by o svém svědectví násilného činu sdělilo **„doma“**. **Ve škole** by o tom řekl **21 % žáků**. Ve škole i doma by o násilném činu vůči jiné osobě řekl 9 % respondentů. Stejný počet žáků by volal na „linku bezpečí“ a ještě by o tom někomu osobně řekl. 6 % žáků by o tom řekl kamarádovi; nechalo si to pro sebe; nebo by volali na linku bezpečí.

Tabulka č 14a: Co by žák udělal, kdyby věděl, že někdo někomu ubližuje.

Co by žák udělal, kdy někomu ubližovali?	žák	%
Rekl bych to doma	18	38%
Rekl bych to ve škole	10	21%
Rekl bych to kamarádovi	3	6%
Rekl bych to ve škole i doma	4	9%
Volal bych na linku bezpečí	3	6%
Volal bych na linku bezpečí a někomu bych to řekl	4	9%
Nechal bych si to pro sebe	3	6%
Doplňná odpověď: "svolal bych kamarády".	1	2%
Nevyplněno	1	2%
Celkový součet	47	100%

V případě, že žáci uvedli možnost: „komu by si to řekl?“, měli možnost napsat **konkrétnou osobu**:

41 % žáků, kteří vyplnili tuto odpověď, by to řekl učitelce, 24 % by mělo důvěru k muži - učiteli a 8 % by to řekl třídní učitelce. 12 % by to řekl ředitelce a 6% kamarádovi.

Tabulka č. 14b : Komu by to ze školy řekl:

Komu by to řekl ve škole?	Celkem	Procent
Kamarádovi	1	6%
Třídní učitelce	3	18%
Učiteli	4	24%
Učitelce	7	41%
Řediteli/ředitelce	2	12%
Celkem	17	100%

43% z žáků, kteří se rozhodli někomu říct, že ví o násilí mezi osobami, které zná, by to řeklo **matce**. 14 % žáků by to řeklo jak oběma **rodičům**, tak pouze **otci**, **tetě** nebo jen **bratrovi**.

Tabulka č. 14 c: Komu by to doma řekl:

Komu by to řekl z rodiny?	Celkem	%
Rodičům	1	14%
Matce	3	43%
Otci	1	14%
Tetě	1	14%
Bratrovi	1	14%
Celkem	7	100%

Vzhledem k tomu že se jednalo o polozavřenou otázku, tak žáci uvedli své nápady, jak by vyřešili předložený problém:

Dotazník č. 22: Svolal bych kamarády a ty by je zbily.

Dotazník č. 31: Řekla bych to jejím rodičům

3.5.12.1 Zhodnocení otázky č. 12

U této otázky jsem chtěla zjistit **reakci žáka v situaci**, kdy se stane **svědkem nežádoucích agresivních projevů**, nebo o nich ví.

38 % ze všech žáků by o svém vědomí o násilném činu vůči jiné osobě sdělilo „**doma**“.

Důvěra vůči vlastní **matce** se potvrdila i u této otázky. **Opět největší počet:**

43 % z žáků, kteří se rozhodli někomu říct, že ví o tom, že někdo někomu ubližuje, by to řeklo **matce**.

„**Ve škole**“ by o násilném činu vůči jiné osobě řeklo **21 % žáků**. **Zde by** o takové situaci nejvíc žáků řeklo učitelce. Mužský člen učitelského sboru se tentokrát „umístil“ na druhém místě.

U této otázky jsem zařadila „pokusnou“ odpověď: „Volal bych na linku bezpečí.“ Zajímalo mě, kolik žáků tuto možnost pomoci v krizi zná a zda by ji využili. Celkově tuto možnost¹² označilo celkem 15 % ze všech žáků.

V případě, že žáci uvedli možnost: „komu by si to řekl?“, měli možnost napsat konkrétnou osobu.

Dva žáci využili možnost napsat vlastní odpověď. Obě odpovědi jsou zajímavé: „*Svolal bych kamarády a ty by je zbily*“ Tato odpověď na mně působí dojmem, že žák se vyskytuje ve vrstevnické skupině, kde jsou projevy agresivity běžnou záležitostí. Zajímavá je také druhá odpověď: „*Řekla bych to jejím rodičům*„. Zvláštní je, že žákyně použila u subjektu „ženský rod“. Je možné, že již zažila podobnou situaci u osoby ženského pohlaví, nebo předpokládá, že častějšími oběťmi násilných činů jsou „ženy nebo dívky“¹³

Opět zdůrazňuji, že je důležité, aby žáci dokázali správně posoudit vážnost agresivních projevů. Také je dobré, aby věděli, že v případě že nahlásí, že někdo někomu ubližuje, se nejedná o „bonzování“, ale o rozumný čin.

¹²1 v kombinacích

¹³ U obou odpovědí ale nelze vyvodit obecné závěry, jenom můžu formulovat vlastní pocity.

3.5.13 Otázka č. 13: „Zde prosím nakresli, jak si představuješ násilí.“

Otázkou č. 13 je úkol, který jsem žáky poprosila splnit po vyplnění dotazníku.

Na poslední stránce (formát A4) byla možnost, aby žáci nakreslili, jak si představují násilí. Žáky jsem opět ujistila o anonymitě: jak vyplnění dotazníku, tak i nakreslení násilí. Kromě jedné věty zadání a stručného poděkování na konci stránky, měli žáci celou stránku určenou ke kresbě.

V případě, že žáci nevěděli násilí nakreslit tak, aby vyjadřovalo jejich představy, mohli ke kresbě napsat komentář.

Na základě poznatků uvedených v teoretické části jsem se při posuzování kreseb ze skupinového hlediska zaměřila, zda žáci znázornili:

- ^ znázornění útoku, napadení, ničení věci, použití zbraní - **aktivní agresivita**
- kresebné ztvárnění pomlouvání, vyhrožování, nadávání - **pasivní agresivita**
- ^ **kombinace znázornění aktivní i pasivní agresivity**, např. napadení spojené s nadávkami
- >- kresbu považuji za **nepochopenou** v případě, že z kresby nebylo jasné, zda se o agresivitu jedná, např. kresba princezny.

Největší počet žáků, tedy **64 %** nakreslilo kresbu násilí pouze a prvky **aktivní** agresivity. **Pasivní agresivitu** nakreslilo 8 žáků, tedy **17%**. **Kombinaci pasivní a aktivní** agresivity nakreslilo **9 %** žáků.

Čtyři žáci násilí vůbec nekreslili. Zajímavostí je, že všichni navštěvují „**Školu 1**“, která je specifická také tím, že odtud byla **jediná** kresba, která vůbec **neodpovídala představě násilí**, nebo zdejší žáci vůbec nenakreslili pasivní agresivitu, a to ani v kombinaci s aktivní agresivitou.

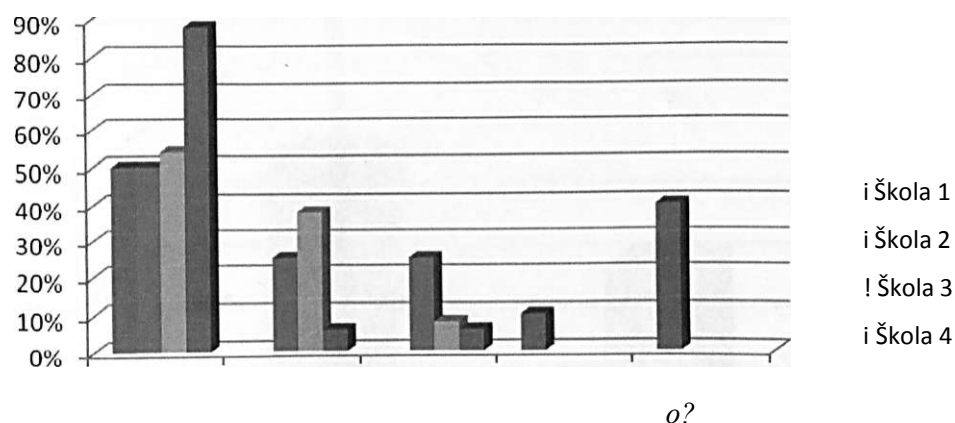
Žáci ze „**Školy 4**“ nakreslili **největší** počet kreseb čistě **aktivní** agresivity, z celkového počtu všech žáků na této škole se jednalo o **88%**. Na **ostatních školách** nakreslila pouze aktivní agresivitu **polovina** ze všech žáků.

Tabulka č. 15.: Zachycení pojmu násilí kresbou.

Kresba:	Škola 1	Škola 2	Škola 3	Škola 4	Celkem:	Procent
Aktivní	5	4	7	14	30	64%
Pasivní		2	5	1	8	17%
Aktivní i pasivní		2	1	1	4	9%
Nepochopeno	1				1	2%
Chybí kresba	4				4	9%
Celkový součet	10	8	13	16	47	100%

Největší počet čistě „**pasivních**“ kreseb žáci odevzdali na „**Škole 3**“, celkem 38%. Paradoxně pouze jediný žák ze „**Školy 4**“ nakreslil jenom kresbu znázorňující **pasivní násilí**. Kombinaci aktivního i pasivního násilí nejčastěji nakreslili žáci ze „**Školy 2**“, tedy čtvrtina ze všech žáků této školy. Na „**Školách 3 a 4**“ takto kreslil pouze jeden žák.

Grafč. 11. : Zachycení pojmu násilí kresbou, přehled v %.

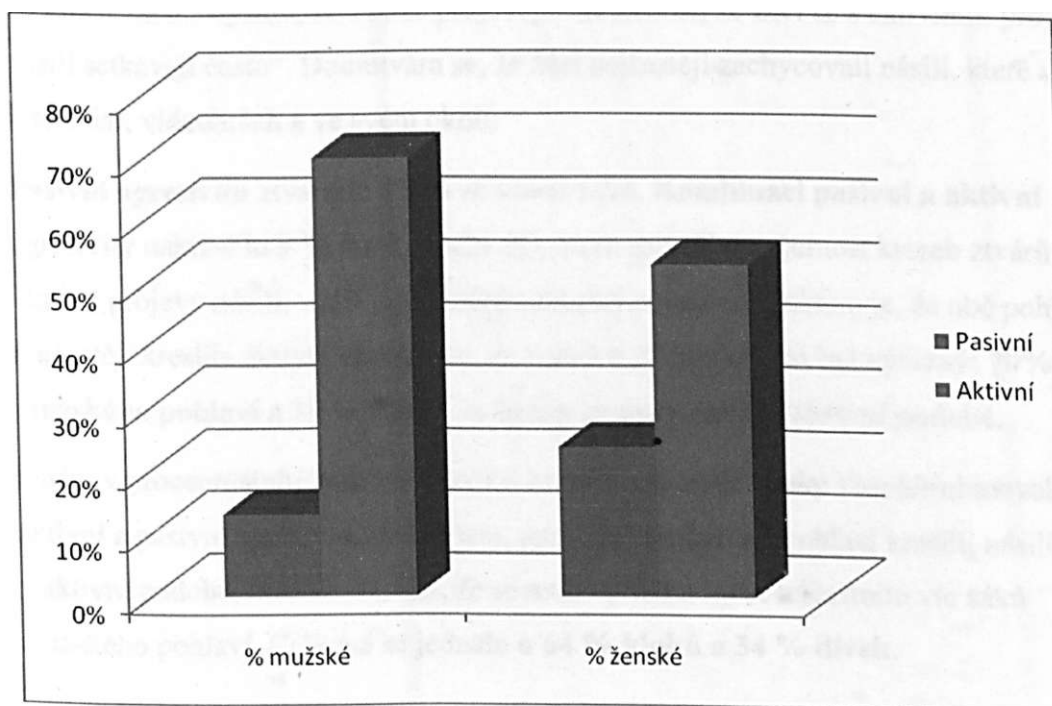

70 % kluků a 30 % dívek ztvárnilo projevy násilí v aktivní podobě. **Žákyně** v procentuálním přehledu častěji kreslily „**pasivně**“, také více kombinovaly aktivní a pasivní agresivitu.

Tabulka č. 16.: Zachycení pojmu násilí kresbou, přehled.pohlaví

Kresba: pohlaví	mužské	% mužské	ženské	% ženské
Aktivní	21	70%	9	53%
Pasivní	4	13%	4	24%
Aktivní i pasivní	1	3%	3	18%
Nepochopeno	1	3%		
Chybí kresba	3	10%	1	6%
Celkový součet	30	100%	17	100%

Grafč. 12.: Zachycení pojmu násilí kresbou, přehled.pohlaví

3.5.13.1 Zhodnocení otázky č. 13:

Podle mě je kresba aktivním tvořivým procesem, kterým se žáci mohou vyjádřit za pomoci využití vlastní fantazie a svých kresebných schopností. Proto jsem se v této části zaměřila na to, aby žáci vyjádřili, jak vnímají **násilí** bez předsudků a obav - tvořivě.

V této diplomové práci jsem měla možnost věnovat pouze skupinovému hodnocení zadané kresby. K individuální analýze není v této práci dostatek prostoru. Vzhledem k tomu, že základní informace o jednotlivých kresbách v rámci zachování anonymity: kresbu, rozhovor a stručné pozorování při práci mám, individuální analýza kreseb z této práce, může být podnětem k dalšímu studiu. Z toho důvodu jsem se v této části nezabývala způsobem provedení kresby, její úrovní ani žádnými diagnostickými hledisky dětských kreseb. Především mě zajímalo, zda žáci ztvární kresbou aktivní nebo pasivní projevy agresivity, případně jejich kombinace. Cílem této části není zjistit, zda žáci umí násilí nakreslit, ale zda si jej dovedou představit a jaká tato jejich představa o násilí.

Žáci **nejčastěji** kreslili násilí pouze a prvky **aktivní** agresivity. **Jednalo se o 64 %** ze všech žáků. Myslím, že zde se projevuje skutečnost, že žáci se s aktivními projevy násilí setkávají často". Domnívám se, že žáci nejčastěji zachycovali násilí, které viděli v televizi, videohrách a ve svém okolí.

Pasivní agresivitu ztvárnilo **17 %** ze všech žáků. **Kombinaci pasivní a aktivní** agresivity nakreslilo **9 %** žáků. Podle mě, může mít vliv na četnost kreseb ztvárňujících aktivní projevy násilí, vyšší počet žáků mužského pohlaví. Faktem je, že obě pohlaví nejčastěji kreslila aktivní agresivitu, ale rozdíl mezi pohlavími byl výrazný: **70% žáků mužského pohlaví a 30 % žákyň** ztvárnilo projevy násilí v **aktivní podobě**.

Dívky v procentuálním přehledu častěji kreslily „pasivně“, také více kombinovaly aktivní a pasivní agresivitu. Důvodem, proč žáci mužského pohlaví kreslili násilí častěji v aktivní podobě, může být i fakt, že se mého průzkumu se zúčastnilo víc žáků mužského pohlaví. Celkově se jednalo **o 64 % kluků a 34 % dívek**.

Na první pohled se může zdát, že mezi pohlavími tedy není v případě kreslení násilí s aktivními projevy rozdíl. Pokud ale srovnám, kolik konkrétní pohlavní nakreslilo aktivních kreseb, tak 70 % ze všech kluků kreslilo aktivní projevy násilí a 53 % ze všech dívek. To znamená, že kluci častěji ztvárňují násilí v aktivní podobě.

v

Čtyři žáci násilí vůbec nekreslili. Všichni navštěvují školu, kde jsem měla nejméně času na práci se žáky a neměla jsem možnost zkontrolovat, zda všichni žáci násilí nakreslili a provést s nimi rozhovor o kresbě. Z této školy pochází také **jediná** kresba, která podle mě **neodpovídala představě násilí**. Jednalo se o kresbu postavy s popisem: „**Princezna**“. Je možné, že se jednalo o nepochopení tématu kresby, protože kresba princezny s úsměvem na tváři, tematicky nesouvisí s násilím. Ke kresbě chybí bližší vysvětlení, proč bylo násilí znázorněno právě takto.

Myslím, že je důležité poznat, jak žáci vnímají projevy násilí a proč je tak vnímají, z důvodu lepšího porozumění jejich „nejen agresivních“ projevů, a tím zlepšit podmínky pro jejich výchovu a vzdělání.

3.6 Zhodnocení získaných dat v dotazníku učitelé

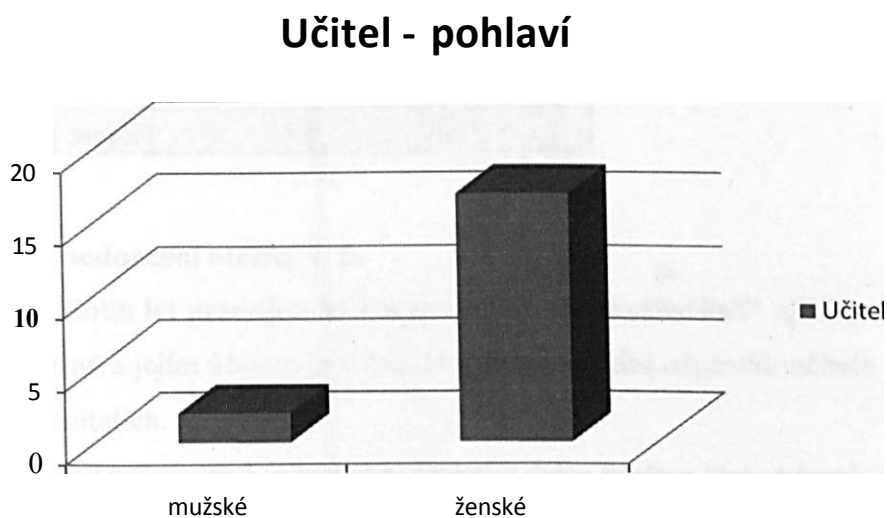
3.6.1 Otázka č. 1: Pohlaví respondenta

Jednalo se o otázku zjišťující pohlaví respondentů. Otázka zněla: „**Jste pohlaví?**“ s možností výběru **muž/žena**.

Při vytváření dotazníku jsem si neuvědomila, že vytvořená otázka je nevhodně formulovaná! Proto někteří respondenti vyplňující dotazník učitelé, hned za zadání dopsali odpověď: „nejsem“. Správně tedy měla otázka znít pouze: „Jste: muž/žena“ nebo „Vaše pohlaví: ženské nebo mužské?“

Mého průzkumu se zúčastnilo víc **učitelů ženského pohlaví**. Celkem se jednalo **89 % žen a 11 % mužů**.

Grafč. 13: Učitel - pohlaví

3.6.1.1 Zhodnocení otázky č. 1

Myslím, že skutečnost, většina učitelů je ženského pohlaví, není náhodná. Důvodem je podle mě feminizace školství a nedostatek učitelů mužského pohlaví. To, je podle mě negativní stránkou našeho školství.

3.6.2 Otázka č. 2: „Kolik let pracujete ve školství jako učitel/učitelka?“

Tato otázka zjišťuje základní informace o délce profese respondentů, slouží jako pomocná otázka k dalšímu vyhodnocování odpovědí učitelů.

Učitelé **nejčastěji** pracují ve školství **11 - 20 let**, celkem se jedná o **37 %** ze všech respondentů. **32 %** učitelů pracuje ve školství **víc než 31 let**. **16 %** učitelů uvedlo, že pracuje ve školství **1 - 10 let** a stejný počet respondentů pracuje ve školství **21 až 30 let**.

Tabulka č. 17: *Kolik let pracujete ve školství jako učitel/učitelka?*

Kolik let pracujete ve školství jako učitel/učitelka?	učitel	%
1 až 10	3	16%
11 až 20	7	37%
21 až 30	3	16%
31 až 100	6	32%
Celkový součet	19	1

3.6.2.1 **Zhodnocení otázky č. 2:**

Otázka „**Kolik let pracujete ve školství jako učitel/učitelka?**“ zjišťuje délku profese respondentů a jejím účelem je v dalším vyhodnocování odpovědí učitelů upřesňovat údaje o učitelích.

Tato otázka má zároveň informační funkci o délce profese respondentů: **nejčastěji** pracují ve školství **11-20 let**. Nejméně učitelů uvedlo, že pracuje ve školství **1 - 10 let** a stejný počet respondentů pracuje ve školství **21 až 30 let**.

3.6.3 Otázka č. 3: „Kolik let pracujete na této škole jako učitel/učitelka?“

Odpovědi na tuto otázku poskytují informace o délce působení učitelů na jednotlivých školách.

42 % ze všech učitelů pracuje na konkrétní škole **1 až 10 let**. V rozmezí **11 až 20 let** pracuje ve školství **37 %** pedagogů. **16 %** respondentů pracuje na škole **21 až 30 let**. **Pouze jeden učitel** ze všech pracuje na své kmenové škole **víc než 31 let**.

Tabulka č. 18: *Kolik let pracujete ve školství jako učitel/učitelka?*

Kolik let pracujete na této škole jako učitel/učitelka?	učitel	učitel v %
1 až 10	8	42%
11 až 20	7	37%
21 až 30	3	16%
31 až 100	1	5%
Celkový součet	19	100%

3.6.3.1 Zhodnocení otázky č. 3

Opět se jedná o otázku, která nemá velkou výpovědní hodnotu pro průzkum projevů agresivity žáků staršího školního věku.

Na konkrétní škole pracuje nejdéle **42 %** ze všech učitelů. Nejméně učitelů pracuje na daných školách víc než 31 let.

Otázky č. 1 až č. 3 mají zejména informační charakter, proto z odpovědí, které učitelé uvedli, nevyvozují žádné závěry.

3.6.4 Otázka č. 4: „Myslíte, že jsou v posledních letech děti agresivnější?“

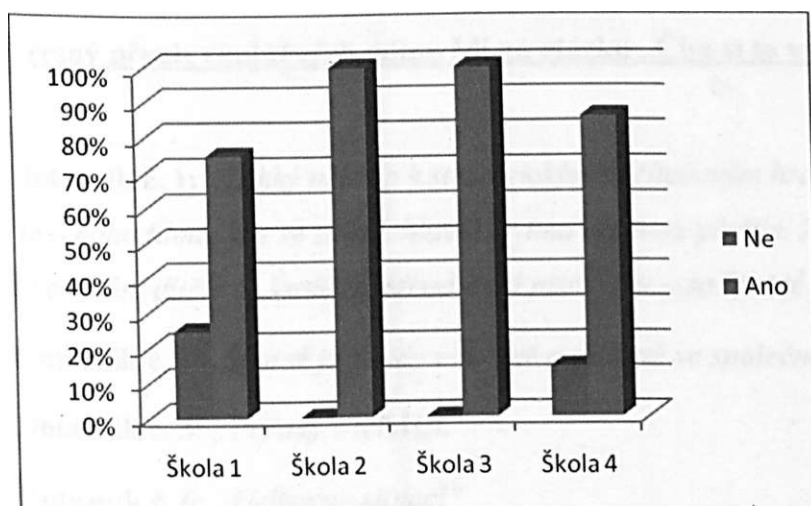
Tato otázka zkoumala názor učitelů, zda se podle nich v poslední době zvýšily projevy agresivity u žáků staršího školního věku.

Z celkového počtu respondentů si **16 %** učitelů myslí, že agresivita u žáků staršího školního věku neroste. **Podle 84 % dotázaných učitelů jsou v posledních letech žáci agresivnější.**

Tabulka č. 19: Růst agresivity u žáků staršího školního věku.

Jsou žáci agresivnější?	Škola 1	Škola 2	Škola 3	Škola 4	Celkem	Procent
Ne	2			1	3	16%
Ano	6	2	2	6	16	84%
Celkem	8	2	2	7	19	100%

Grafč. 14: Růst agresivity u žáků staršího školního věku - dotazník učitelé v %

Tato oblast mého šetření měla doplňující otázku: **Jestli myslíte, že „ano“, čím si to vysvětlujete?**". Učitelé, měli možnost vyjádřit se písemně a uvést důvody nárůstu agresivity za poslední léta.

32 % z učitelů uvedlo, že důvodem růstu agresivity žáků je sledování **televizních programů s agresivními projevy**. „Špatné rodinné zázemí" nebo „celkový stav společnosti" uvedlo **27 %** ze všech respondentů. **14 %** uvedlo, že vliv na agresivitu žáků mají **elektronické hry s motivy agresivity**.

Tabulka č. 20: Důvody růstu agresivity:

Důvod růstu agresivity:	Škola 1	Škola 2	Škola 3	Škola 4	Celkem	Procent
Rodina		1	2	2	10	27%
PC hry	1	1	1	2	5	14%
TV	3	2	2	5	12	32%
Celkovou společností	2	1	1	6	10	27%
Celkem	6	5	6	15	37	100%

Přesný přepis vyplněných odpovědí na otázku „Čím si to vysvětlujete?":

Dotazník č. 1: „Lehký přístup k strategickým počítačovým hrám. V kině, v televizi je mnoho filmů, kde se zabíjí, hlavní hrdina většinou přežije. Menší zájem rodičů o chování dítěte ve škole. Zjednodušení problému - za špatné chování může škola. "

Dotazník č. 2: „Špatné příklady v rodině a celkově ve společnosti."

Dotazník č. 3: „Pořady v televizi. "

Dotazník č. 6: „ Celkovou situaci"

Dotazník č. 7: „Rodiče se dětem nevěnují, ponechávají je samy sobě. "

Dotazník č. 8: „Zjednodušené chápání demokratizačních procesů ve společenské p, Vliv rodiny, včetně špatných vzorů. "

Dotazník č. 9: „ Větší volnost, vyšší zaměstnanost rodičů, menší dohled z rodiny. "

Dotazník č. 29: „Špatný vliv médií, rodiny. ”

Dotazník č. 30: „Celkovým uvolnění, dobou, nezájmem rodičů o náplň volného času svých dětí. Rodiče se svými dětmi málo hovoří! Volný čas tráví děti hlavně u počítačových her a jsou často do noci na internetu. ”

Dotazník č. 44: „Moc volné výchovy. Rodiče nemají čas na výchovu. Děti ulice. Ekonomická stránka rodiny - velký finanční propad. Společenské rozdíly. ”

Dotazník č. 45: „ Celkovým stavem společnosti. Stále jsou zdůrazňována práva dětí a opomíjeny jejich povinnosti. Zaměřeny většiny rodin na materiální stránku a nevhodná výchova dětí v rodinách. „

Dotazník č. 46: „Sledováním televize, špatné rodinné zázemí, hry na PC.”

Dotazník č. 47: „ Vývojem společnosti. ”

Dotazník č. 48: „Společností, uvolněnější práva, žádné povinnosti, rodiče nemají na děti čas a nevědí, co děti dělají ve volném čase. ”

Dotazník č. 49:

- „ Citová frustrace (zanepřázdněnost rodiny)
- Volné vztahy v rodinách, individualistická výchova, resp. Dvojkolejnost výchovy v nefunkčních rodinách
- Vliv médií, nereálnost vzorů ve filmech a PC hrách.
- Chybění sebevědomí u žáků (zřejmě vlivem společnosti) ”

Dotazník č. 50: „ uvolněný styl života, uvolněná morálka, narušené vztahy v rodinách (dysfunkčnost rodiny) ”

3.6.4.1 Zhodnocení otázky č.4

Na otázku zda se učitelé domnívají, zda agresivita u žáků staršího školního věku roste, **84% ze všech dotázaných učitelů odpovědělo kladně.** Vzhledem k diskuzím na odborném poli ohledně růstu agresivity, jsem s podobným výsledkem počítala.

U této otázky mě hlavně zajímal důvod, proč podle učitelů agresivita u žáků roste. Z toho důvodu, jsem zadala doplňující otázku: „**Čím si to vysvětlujete?**“. Učitelé, kteří se domnívali, že agresivita u žáků staršího školního věku stoupá, měli možnost vyjádřit se písemně, a uvést důvody nárůstu agresivity za poslední léta.

Největší počet učitelů uvedl, že nárůst intenzity a míry agresivních sklonů žáků nejvíc **ovlivňuje sledování televizních programů s projevy agresivity.** Další nejčastěji uváděné odpovědi byly **rodinné prostředí a celková společnost. Vliv počítačových her s agresivními prvky,** považuje **nejmenší počet** ze všech učitelů za příčinu nárůstu agresivity u žáků staršího školního věku.

Učitelé nejčastěji uváděli tyto důvody:

- Sledování nevhodných pořadů pro žáky staršího školního věku v televizi s agresivními motivy (32 %)
- Narušenými vztahy v rodině a špatnou rodičovskou výchovou (27 %)
- Celkovou společností (27 %)
- Hraní počítačových her s agresivními motivy (14 %)

Ani jeden z učitelů nevěděl, že by školní prostředí nebo vztahy mezi žáky, mohly mít vliv na případný nárůst agresivity u žáků staršího školního věku. Myslím, otázka: „proč tento důvod ani jeden z učitelů nepovažoval za důležité uvést?“, je vhodným podnětem k zamyšlení jak pro odborníky, tak i pro laiky.

3.6.5 Otázka č. 5: „Myslíte si, že Vás studium na pedagogické fakultě dostatečně připravilo na práci s agresivním chováním žáků staršího školního věku?“

Tato otázka zkoumá dostatečnost studia na pedagogické fakultě v přípravě dotazovaných učitelů na projevy agresivity u žáků staršího školního věku ZŠ praktických.

Většina učitelů, tedy 68 %, se domnívá, že jejich studium na pedagogické fakultě je **nedostatečně** připravilo na práci s projevy agresivity u žáků staršího školního věku. Jenom **jeden** z respondentů odpověděl, že jej pedagogické studium **dostatečně** připravilo na práci s agresivním chováním žáků staršího školního věku.

26 % učitelů uvádí, že je studium připravilo na projevy agresivity jen **částečně**

Tabulka č. 21: Myslíte si, že Vás studium na pedagogické fakultě dostatečně připravilo na práci s agresivním chováním žáků staršího školního věku?

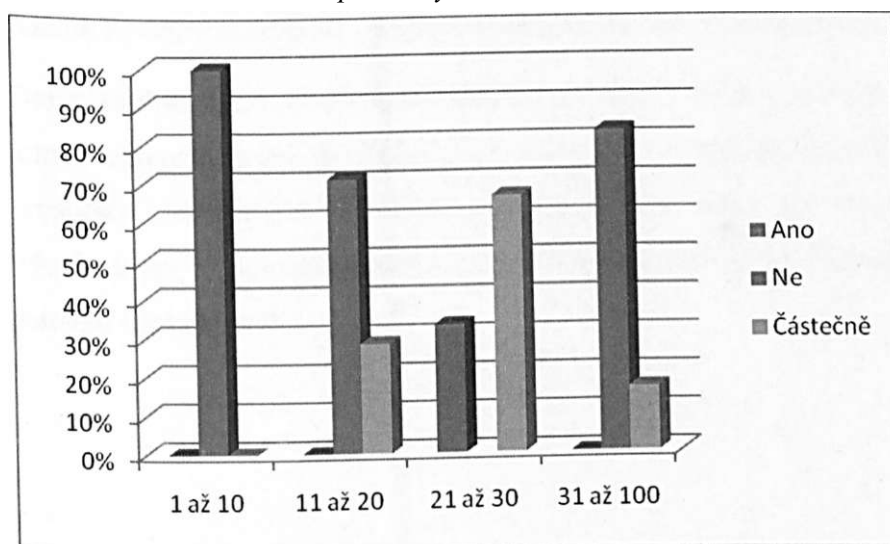
Dostatečná příprava?	Škola 1	Škola 2	Škola 3	Škola 4	Celkem	Procent
Ne	7	2	2	2	13	68%
Ano				1	1	5%
Částečně	1			4	5	26%
Celkem	8	2	2	7	19	100%

Celkem tři učitelé pracují ve školství v rozmezí od 1 až 10 let. Jedná se tedy o 16 % ze všech respondentů.

Tabulka č. 22: Kolik let pracujete ve školství jako učitel/učitelka? Dostatečnost studia na pedagogické fakultě v přípravě dotazovaných učitelů na projevy agresivity u žáků staršího školního věku ZŠ praktických.

Příprava fakultv?	Ne	Ano	Částečně	Celkem	Procent
1 až 10	3			3	16%
11 až 20	5		2	7	37%
21 až 30		1	2	3	16%
31 až 100	5		1	6	32%
Celkový součet	13	1	5	19	100%

Grafč. 15: Kolik let pracujete ve školství jako učitel/učitelka a dostatečnost studia na pedagogické fakultě v přípravě dotazovaných učitelů na projevy agresivity u žáků staršího školního věku ZŠ praktických v %.

Zde je vidět, že všichni oslovení učitelé, kteří pracují ve školství v rozmezí: **1 až 10 let, si myslí, že je nedostatečně připraveno na agresivní chování svých žáků.**

23 % učitelů se stejným názorem pracuje ve školství v rozmezí **11 až 20 let.** Největší Počet **negativních** odpovědí bylo u učitelů studujících **před 11 až 20 lety** a učitelů pracujících ve své profesy víc než 31 let, tedy **38 %.**

3.6.5.1 Zhodnocení otázky č. 5

Nedostatečnou přípravu na učitelskou profesi uvedla většina dotazovaných učitelů.

Celkem se jedná o **68 % ze všech učitelů**. Pouze jeden respondent uvedl, že jej pedagogické studium dostatečně připravilo na zvládnutí nežádoucích projevů agresivity u žáků. Ostatní respondenti se domnívají, že je studium připravilo částečně.

Je možné, že v době, kdy učitelé pracující s dnešními dětmi staršího školního věku studovali, nebyla příprava na práci se žáky s agresivním chováním, tak důležitá jak dnes. Proto je zajímavé zjištění, že **všichni** oslovení učitelé, kteří pracují ve školství v rozmezí: **1 až 10 let**, si myslí, že jsou nedostatečně připraveni na agresivní projevy svých žáků. Z celkového počtu respondentů, nejvíc **nespokojených učitelů** se svým vzděláním pracuje ve školství od **11 až 20 let**, nebo víc než **31 let**.

Pokud chceme, aby učitelé působili nejen ve vzdělávací oblasti, ale i ve výchově žáků, tak je podle mě důležité poskytnout jim dostatečné vzdělání. Studium na pedagogické fakultě by mělo obsahovat i semináře ohledně výchovných možnostech učitelů.

Domnívám se, že vysokoškolské vzdělání učitelů, je dobré v praxi doplňovat: například kurzy nebo odbornými školeními apod. Myslím, že v případě zájmů učitelů, by bylo prospěšné, umožnit jim účast vhodného sebezkušenostního výcviku, případně vytvořit výcvik, který by pomohl naučit je korigovat nežádoucí projevy agresivity u žáků staršího školního věku.

3.6.6 Otázka č. 6: „Kde se podle Vás u žáků projevuje agresivní chování nejvíc?“

Tato otázka zjišťovala lokaci, kde se podle učitelů u žáků staršího školního věku projevuje agresivní chování nejvíc.

47 % učitelů si označilo kombinaci odpovědí: „**ve škole**“ a „**venku**“. 37 % učitelů si myslí, že **pouze „venku“**. 11 % učitelů se domnívá, že se žáci se chovají agresivně „**ve škole**“. Jeden z učitelů odpověď nevyplnil.

Tabulka č. 23.: Kde se žák choval násilnický.

Kde se žák choval násilně	učitel	%
Ve škole	2	11%
Doma	0	0%
Venku	7	37%
Ve škole a venku	9	47%
Ve škole a doma	0	0%
Doma a venku	0	0%
Doplňené	0	0%
Nevyplněno	1	5%
Celkový součet	19	1

Grafč. 16.: Kde se žák choval násilnický v %.

Přesný přepis jediné doplněné odpovědi:

Dotazník č. 50: „*různéparty*“¹¹

3.6.6.1 Zhodnocení otázky č. 6:

Otázka „Kde se podle vás, u žáků staršího školního věku projevuje agresivní chování nejvíc?“, zjišťovala, kde se podle učitelů u žáků nejvíc projevuje agresivní chování.

Největší počet učitelů se domnívá, že žáci jsou nejčastěji agresivní „**ve škole**“ a „**venku**“. Jednalo se celkem o 47 % ze všech respondentů.

37 % učitelů si myslí, že pouze „venku“

Zvláštní podle mě je, že učitelé uvádějí nejčastěji místo, kde nemají tolik možností „vysledovat“ agresivní projevy žáků staršího školního věku. Proto mám tendence domnívat se, že se jedná pouze o dohad učitelů. Může jít o předpoklad pedagogů, že agresivní chování, které oni musí ve školách korigovat, vzniká ve volném čase žáků.

S mým předešlým názorem, ohledně důvodu výběru daných možností učitelů koriguje také fakt, že pouze **dva učitelé** se domnívají, že se žáci se chovají agresivně **ve škole!** Z celkového počtu učitelů je to **11 %**. Pokud učitelé vůči nežádoucím agresivním projevům na škole konají vhodná opatření, tak je možné, že opravdu nemají potíže s agresivitou žáků staršího školního věku ve své škole. Pokud ale nežádoucí agresivní projevy žáků na škole učitelé z různých důvodů nevidí, nebo přehlížejí, tak se podle mě jedná o problém, který je potřebné co nejdříve podchytit a vyřešit.

K lepšímu posouzení by podle mě pomohlo srovnání výpovědí žáků a učitelů, které uvádím v třetí části analýzy výsledků ze získaných dat, kde se k této tématice vrátím.

3.6.7 Otázka č. 7: „Co podle Vás vyvolává u žáků staršího školního věku agresivní chování?“

U této otázky mě zajímali **podněty, které podporují nežádoucí projevy agresivity**.

Jelikož bylo u této uzavřené otázky vyplněno mnoho kombinací, tak jsem zaznamenala každou označenou odpověď a při vyhodnocování nevytvářela kombinace z více označených odpovědí. Z tohoto důvodu je celkový součet odpovědí 59, i když dotazník vyplňovalo 19 učitelů.

29 % učitelů, se domnívá, že agresivní chování **vyvolává sledování akčních filmů** v televizi. Největší počet takto označených odpovědí, označili učitelé ze „Školy 1“.

27 % ze všech odpovědí ukazuje nejčastěji na „**projevy agresivity v rodině**“. Učitelé ze „Školy č. 1 a 4“ u této odpovědi se shodli se šesti odpověďmi a učitelé ze „Školy č. 2 a 3“, se shodli se dvěma odpověďmi.

15% ze všech respondentů označilo odpověď: „videohry“, kde byl procentuální podíl odpovědí na jednotlivých školách podobný.

Agresivní formy sportu označilo pouze **7%** respondentů.

19 % učitelů uvádí **projevy agresivity mezi kamarády, v partě**. Pouze jeden z respondentů vyplnil tuto otázku na „Škole 2“ a na „Škole 3“. Na „Škole 1“ byla tato odpověď vyplněná 3 krát a na „Škole 4“ celkem 6 krát.

Pouze **3 %** ze všech odpovědí, byly projevy agresivity ve třídě!

Tabulka č. 24.: Co podle Vás vyvolává u dětí staršího školního věku agresivní chování:

Co vyvolává nežádoucí agresivní chování	Škola 1	Škola 2	Škola 3	Škola 4	Celkem	Procent
Sledování akčních filmů v televizi	8	1	2	6	17	29%
Videohry	3	2	2	2	9	15%
Projevy agrese v rodině	6	2	2	6	16	27%
Projevy agrese v třídě	1	1			2	3%
Agresivita mezi kamarády...	3	1	1	6	11	19%
Ve sportu	2	1	1		4	7%
Celkový součet	23	8	8	20	59	100%

3.6.7.1 Zhodnocení otázky č. 7

Tato otázka zjišťuje názor, případně zkušenosti učitelů s nejčastějšími vlivy, které vyvolávají agresivní chování žáků na školách.

Sledování **akčních filmů v televizi**, byla nejčastěji zvolenou odpovědí. **29 %** učitelů si myslí, že agresivní vzory viděné v televizních programech vyvolávají agresivní chování.

V tomto případě, učitelé nemají dostatek možností, jak ovlivnit, aby žáci sledovali podobné pořady v přijatelné míře pro jejich psychiku. Jedinou možností podle mě, je dobrý vztah na úrovni: „rodina - škola“ a dobrá osvěta v rámci „prevence agresivity na školách.“

19 % učitelů **uvádí projevy agresivity mezi kamarády, v partě. Podle mě zde se opět jedná o kompetence rodinné výchovy**, i když se domnívám, že ve školách je zde namísto opět vhodná prevence, například zájmovými činnostmi.

Skutečnost, že pouze **3 %** ze všech odpovědí byly **projevy agresivity ve třídě**, je pro mě překvapivá. Učitelé se tedy domnívají, že každodenní navštěvování školy, kde se žáci spolu setkávají, na ně nepůsobí negativním dojmem. Podle mě, si učitelé neuvědomují, že žáci ve škole spolu také komunikují a mohou si vyměňovat svoje „zkušenosti“ ohledně „televizních pořadů a elektronických a počítačových her s motivy agresivních projevů.“

3.6.8 Otázka č. 8: „Zakroužkujte prosím situaci, která žákyni/žáka školního věku nejčastěji vyprovokuje k násilí?“

Tato otázka měla zjistit poznatky učitelů, které konkrétní situace žáka provokují k nežádoucím agresivním projevům. Z tohoto důvodu jsem do odpovědí zařadila 12 možných voleb a možnosti doplnit vlastní odpověď. Tím jsem způsobila, že mi při vyhodnocování vyšlo mnoho kombinací, které nešly vyhodnotit. Proto jsem při vyhodnocování rozdělila tyto projevy agresivity na aktivní, pasivní a vnitřní pocity.

58 % učitelů nejčastěji volilo **kombinace aktivních a pasivních projevů agresivity a s vnitřními pocity**.

26 % učitelů označilo **kombinace aktivních a pasivních projevů agresivity**. A vždy pouze jeden z učitelů zvolil jenom „aktivní“ nebo pouze „pasivní“ projevy agresivity nebo „aktivní projevy agresivity a vnitřní pocity“. Ani jeden z učitelů nevyplnil pouze odpověď: „vnitřní pocity“.

Tabulka č. 25: Situace, která provokuje k agresivnímu chování

Situace, která provokuje k agresivnímu chování	učitel	%
Aktivní	1	5%
Pasivní	1	5%
Vnitřní pocity	0	0%
Aktivní + pasivní	5	26%
Pasivní + vnitřní pocity	0	0%
Aktivní + vnitřní pocity	1	5%
Aktivní + pasivní + vnitřní pocity	11	58%
	0	0%
Celkový součet	19	100%

3.6.8.1 Zhodnocení otázky č. 8

Tato otázka měla zjistit konkrétní situace, které podle učitelů provokují žáka k nežádoucím agresivním projevům. Učitelé měli možnost označit víc možností, proto jsem jejich odpovědi rozdělila na aktivní, pasivní a vnitřní pocity a jejich kombinace.

Učitelé nejčastěji volili, aktivní, pasivní projevy ve spojení s vnitřními pocity.

Jednalo se o 58 %. Tato skutečnost podle mě vypovídá o tom, že podle učitelů žáci reagují agresivně na různé negativní podněty a nezáleží na tom, zda se jedná o fyzické nebo verbální projevy, nebo jejich vnitřní pocity.

26 % učitelů označilo kombinace aktivních a pasivních projevů agresivity. Takže asi čtvrtina ze všech pedagogů si myslí, žáky provokuje pouze druhá osoba, protože neoznačili „vnitřní pocity“.

Jenom „aktivní“ nebo pouze „pasivní“ projevy agresivity, označil vždy jenom jeden učitel. Ani jeden z učitelů nevyplnil pouze odpověď: „vnitřní pocity“.

Je možné, že učitelé mají zkušenost, že žáka staršího školního věku „vyprovokuje“ a agresivním projevům jakýkoli negativní podnět.

Otázka č. 9: „Co myslíte, že by žákyně/žák školního věku udělal (a), kdyby jí/jemu někdo ubližoval?“

Touto otázkou jsem chtěla zjistit, jaké reakce žáka učitelé předpokládají v situaci, kdy se stane objektem nežádoucích agresivních projevů.

63 % učitelů zvolilo kombinaci odpovědí: **Bránil se + by to někomu řekl.**

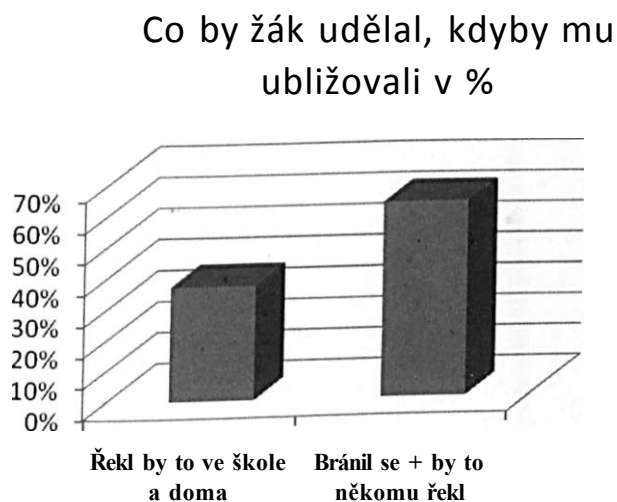
37 % učitelů si myslí, že by to žák **řekl doma i ve škole.**

Tabulka č. 26: Co by žák udělal, kdyby mu někdo ubližoval

Co by žák udělal, kdyby mu ubližovali?	učitel	%
Řekl by to ve škole a doma	7	37%
Bránil se + by to někomu řekl	12	63%
Nevyplněno		
Celkový součet	19	100%

Žádný z učitelů nevyplnil pouze jedinou možnost, vždy zvolili kombinace odpovědí.

Grafe. 17: Co by žák udělal, kdyby mu ubližovali

Učitelé měli také možnost dopsat odpověď, která jim v dotazníku chyběla:

Dotazník č. 4: „*bude se bránit jen zdravě sebevědomý žák*”

Dotazník č. 6: „*Odbor péče o mládež*”

Dotazník č. 10: „*řekl by to ve škole + Následuje jednání rodičů a školy*”

Dotazník č. 29: „*Záleží na povaze žáka*”

Dotazník č. 50: „*Záleží na individualitě dítěte a jeho přístupu*”

3.6.8.2 Zhodnocení otázky č. 9

Zjišťovala jsem, jaké reakce žáka učitelé předpokládají v situaci, kdy se stane objektem nežádoucích agresivních projevů.

Zajímavé je, že žádný z učitelů nevyplnil pouze jedinou možnost, vždy zvolili kombinace odpovědí. K vysvětlení, proč tomu tak je mohou sloužit i odpovědi, které učitelé sami dopisovali. Například některé odpovědi dávali důraz na osobnost žáka: „*Bude se bránit jen zdravě sebevědomý žák*“ „*Záleží na povaze žáka*“; *Záleží na individualitě dítěte a jeho přístupu*. Tyto odpovědi působí neurčitě a učitelé mají zřejmě zkušenosti s různými reakcemi žáků.

Nejčastěji učitelé volily kombinace odpovědí: **"Bránil se + by to někomu řekl"**.

Celkem takto odpovědi vyplnilo 63 % ze všech pedagogů. Učitelé zřejmě předpokládají, že žáci si „umí problémy a spory vyřešit mezi sebou“ a také jsou schopni se o svých problémech svěřit

Zbylých 37 % učitelů si myslí, že by to žák **řekl doma i ve škole**, kdyby byl na něj někdo násilnický.

Ve vlastních odpovědích, které učitelé doplnili, uvedli i návrhy, jak by dále postupovali.

Odpověď: „*Odbor péče o mládež*“ znamená, že by dotyčný učitel zřejmě kontaktoval tuto instituci a spolupracoval s ní na řešení problémů. Mně osobně se odpověď:

„*Následuje jednání rodičů a školy*“ zdá přijatelnější, protože předpokládá spolupráci rodiny žáka a školy, která je podle mě v případě výchovy žáka důležitá.

3.6.9 Otázka č. 10: „Co myslíte, že by žákyně/žák školního věku udělal (a), kdyby věděl (a), že někdo někomu často ubližuje?“

Otázka zjišťuje předpoklad učitelů na reakci žáka v situaci, kdy se stane pozorovatelem nežádoucích agresivních projevů.

63 % učitelů se domnívá, že by žáci řekli **ve škole**, že ví o nežádoucích projevech agresivity.

21 % učitelů si myslí, že by to žáci řekli **doma i ve škole**.

11 % učitelů zároveň označilo dvě možnosti „**Volal by na linku bezpečí a někomu by to řekl**“.

Jenom **jeden** učitel, si myslí, že by si tuto informaci žák **nechal pro sebe**.

Tabulka č. 27: Co by žák udělal, kdyby věděl, že někomu ubližují.

Co by žák udělal, kdy někomu ubližovali?	učitel	%
Řekl by to ve škole	12	63%
Řekl by to ve škole i doma	4	21%
Volal by na linku bezpečí a někomu by to řekl	2	11%
Nechal by si to pro sebe	1	5%
Celkem	19	100%

3.6.9.1 Zhodnocení otázky č. 10

Jedná se o otázku, která zjišťuje odhad učitelů na reakci žáka v situaci, kdy se stane svědkem nežádoucích agresivních projevů mezi jinými osobami, nebo o nich ví.

Největší počet učitelů označil možnost, že by se žák staršího školního věku v případě že by věděl o násilném jednání jiných osob **někomu svěřil**. Takto svou odpověď označilo **95 % ze všech učitelů**. Většina z takto odpovídajících učitelů, zvolila možnost:

„ve škole“. Jednalo se o **63 %** ze všech učitelů, kteří uvedli, že by se žák někomu svěřil. Zbylých **21 %** učitelů zvolilo kombinaci odpovědi **doma i ve škole**.

11 % učitelů zároveň označilo dvě možnosti **„Volal by na linku bezpečí“** a **„někomu by to řekl“**.

Jenom **jeden** učitel, si myslí, že by si to žák **nechal pro sebe** a nikomu o nežádoucích projevech agresivity neřekl.

Domnívám se, že učitelé předpokládají, že žáci staršího věku umí obecně vyhodnotit, že je situace závažná a oznámí nežádoucí projevy agresivity některému pedagogovi, případně někomu blízkému nebo by volali na linku bezpečí.

Zajímavé je, že ani jeden z učitelů nezvolil možnost **„Zasáhl by a pomohl mu“**. Proto je podle mě také dobré, že můžu odpovědi učitelů z této otázky srovnat s odpověďmi žáků.

3.6.10 Otázka č. 11: Jak by se dalo agresivnímu chování u žáků staršího školního věku podle Vás předejít?"

U této otázky měli učitelé možnost vyjádřit své nápady z **oblasti prevence nežádoucích agresivních projevů u žáků** staršího školního věku. Opět mají možnost zaškrtnout víc možností a vyjádřit svůj vlastní návrh.

37 % učitelů si myslí, že je potřebné **zlepšit rodičovskou výchovu žáků**. Také **37 %** pedagogů si myslí, že **kromě zlepšení výchovy je důležité najít dítěti vhodnou aktivitu na vybití nežádoucích projevů agresivity**. Pouze **vhodnou aktivitu na vybití nežádoucích projevů agresivity** doporučuje **11 %** respondentů.

5 % ze všech učitelů doporučuje: **Povolení přiměřených (netělesných) trestů nebo kombinaci odpovědí: Stanovení vyšší věkové hranice pro hraní PC her a sledování akčních filmů, lepší výchova a přiměřené testy**. Jeden z respondentů, tuto odpověď nevyplnil.

Tabulka č. 28 : Jak by se dalo agresivnímu chování u dětí staršího školního věku podle Vás předejít?

.Tak by se dalo agresivitě předejít?	Škola 1	Škola 2	Škola 3	Škola 4	Celkem	Procent
Lepší výchova rodinou	3		1	3	7	37%
Povolnění přiměřených trestů	1				1	5%
Aktivita na "vybití" agresivity	0	0	0	0	0	0%
Lepší výchova rodinou + aktivita na vybití agresivity	2	2	1	2	7	37%
Vyšší věková hranice pro PC a TV + lepší výchova + přiměřené testy	0	0	0	1	1	5%
Nevyplněno	1	0	0	0	1	5%
Celkový součet	8	2	2	7	19	100%

Učitelé měli možnost doplnit návrh na prevenci nežádoucích agresivních projevů. **Uvádím přepis jejich komentářů z dotazníku:**

Dotazník č. 4: „Zlepšit komunikaci s dětmi, víc s nimi trávit času. „

Dotazník č. 5: „Prevence, pravidelné besedy, setkání, zvýšená činnost, působení výchovného poradce - ne řešit problémy až když jsou. " "

Dotazník č. 8:

- „V rámci mezipředmětových vztahů zařazovat tyto otázky v rozumné míře do více předmětů.
- Věnovat této problematice postoj i v třídnických hodinách
- Zřídit ve škole anonymní schránku jako alternativní možnost oznámení
- Využívat v plné šíři výchovné opatření kles klasifikačního řádu, postihy agrese a šikany zveřejňovat v rámci školy. „

Dotazník č. 10: „Umožnit dětem aktivitu, kde by agresivitu vybily + vhodně je motivovat, aby měli zájem " "

Dotazník č. 49: zintenzívnit výchovné působení v rodině a ve škole ve směru zvyšování zdravého sebevědomí žáka."

Dotazník č. 50: „správný výchovný styl v rodině, funkční vztahy v rodině, příkladný vzor pro chování a jednání dětí"

3.6.10.1 Zhodnocení otázky č. 11

37 % učitelů si myslí, že je potřebné pouze **zlepšit rodičovskou výchovu žáků**.

Domnívám se, že tito učitelé vidí prevenci agresivity z velké části mimo svou působnost a přenechávají ji na rodinu.

Také **37 %** pedagogů si myslí, že **kromě zlepšení výchovy** je důležité najít dítěti **vhodnou aktivitu na vybití nežádoucích projevů** agresivity.

Pouze **vhodnou aktivitu na vybití nežádoucích projevů agresivity** neuvedl ani jeden z respondentů. To je podle mě zvláštní, protože se domnívám, že zájmová činnost, může nejen „vybít“ nežádoucí negativní energii, která může způsobovat projevy agresivity ale také vhodná aktivita, nebo zájmová činnost může posilovat sebevědomí žáka

5 % ze všech učitelů doporučuje: **Povolení přiměřených (netělesných) trestů** nebo kombinaci odpovědí: **stanovení vyšší věkové hranice pro hraní PC her a sledování akčních filmů, lepší výchovu a přiměřené testy.**

Podle jsou podnětné a zajímavé zejména tyto návrhy učitelů:

- *věnovat se problematice násilí např. ve „třídnických hodinách“*,
- *třídít schránku na oznámení o nežádoucích agresivních projevech*"
- *„využívat v plné šíři výchovné opatření kle klasifikačního řádu"*
- *„postihy agrese a šikany zveřejňovat v rámci školy",*
- *„motivovat děti k aktivitě"*
- *" zvyšovat sebevědomí žáků"*
- *„zlepšení rodinné výchovy"*

Prevence nežádoucích projevů agresivity je podle mě dost důležitá. Měla by probíhat nenásilnou a zajímavou formou.

3.7 Zhodnocení společných otázek z dotazníku učitelé a žáci

3.7.1 Zhodnocení otázky „Místo kde se žáci chovají agresivně.“

Dotazník žáci: otázka č. 6 „Kde ses ty sám nejčastěji choval (a) násilnický?“. Chtěla jsem zjistit, jaké žáci uvedou místo, kde se nejvíc projevují agresivně.

Dotazník učitelé: otázka č. 6 „Kde se podle Vás u dětí staršího školního věku projevuje agresivní chování nejvíc?“. U pedagogů byla tato otázka myšlena všeobecně.

Učitelé a žáci se neshodují:

- **37 % učitelů** si myslí, že žáci jsou **nejvíc násilničtí „venku“**, k čemu se „přiznalo“ **26 % žáků**.
- **11 % učitelů** si myslí, že jsou žáci agresivní pouze ve „škole“, což uvedlo **23 % žáků**.
- Agresivitu ve „škole i venku“ předpokládá **47 % učitelů** a pouze **11 % žáků**.

Myslím, že názory na „místa projevů agresivity“ mohou být u učitelů a žáků odlišné.

Protože učitelé mohou mít jiné představy o trávení volného času svých žáků, než jak ve skutečnosti žáci volný čas tráví.

Domnívám se, že by bylo vhodné, kdyby učitelé (případně ostatní pedagogové) spolupracovali víc s rodiči žáků staršího školního věku v naplnění volného času žáků a společně pracovali na preventivních opatřeních vůči nežádoucím projevům agresivity na školách a v nejbližším okolí žáků.

3.7.2 Zhodnocení otázky „Situace, která vyprovokuje žáka k násilí.“

Dotazník žáci: otázka č. 7 „Zakroužkuj situaci, která Tě vyprovokuje k násilí?“.

Dotazník učitelé: otázka č. 8 „Zakroužkujte prosím situaci, která podle Vašich zkušeností vyprovokuje žákyni/žáka školního věku k násilí.“

Chtěla jsem zjistit, které konkrétní situace, žáka provokují k nežádoucím agresivním projevům. Proto jsem do odpovědí zařadila 12 možných voleb a možnosti vyplnění více možností. Při vyhodnocování jsem rozdělila tyto projevy agresivity na aktivní, pasivní a vnitřní pocity.

Učitelé a žáci se opět neshodují:

- Učitelé nejčastěji vyplnili kombinaci **aktivních a pasivních podnětů a vnitřních pocitů**. Jednalo se o nadpoloviční většinu, tedy **58%**. **Žáci** tuto kombinaci vyplnili jen na 13%.
- **Žáci nejčastěji** volili kombinaci **aktivních a pasivních podnětů**, celkem **40%**., kterou vyplnilo **26% učitelů**.
- **Učitelé** vůbec **nevyplnili** samostatně **vnitřní pocity**, které označilo **6 % žáků**
- **13 % žáků** označilo **pasivní podněty v kombinaci s vnitřními pocity a opět ani jeden učitel**.
- Pouze **jeden učitel (5% ze všech učitelů)** a pouze **jeden žák (2% ze všech žáků)** vyplnili pouze **aktivní pocity**.

Je samozřejmé, že učitelé nemohou znát dokonale psychiku svých žáků, ale myslím, že je důležité, aby pedagogové znali podněty, které u žáků vyvolávají agresivní projevy. Zejména v případě nežádoucích agresivních projevů. Podle mě je dobré, kdyby se v rámci výuky pedagogové věnovali i výchovné stránce u žáků staršího školního věku. Dobré by bylo mluvit se žáky o jejich pocitech a problémech, hrát hry, které napomáhají prevenci agresivních projevů apod.

3.7.3 Zhodnocení otázky: „Reakce žáka v situaci, kdyby mu někdo ubližoval.“

Dotazník žáci: otázka č. 11 „Co bys udělal/a kdyby Ti někdo ubližoval?“

Dotazník učitelé: otázka č. 9 „Co myslíte, že by žákyně/žák školního věku udělal (a), kdyby jí/jemu někdo ubližoval?“

Zjišťovala jsem **reakci žáka v situaci, kdy se stane objektem nežádoucích agresivních projevů.**

43 % žáků označilo odpověď: „**Bránil bych se - vrátil bych mu to**“. Zajímavé je, že **učitelé tuto možnost nepředpokládali**, a tuto odpověď neoznačil ani jeden z nich. Je možné, že se domnívali, že by žák situaci řešil komplexněji.

Možná také z tohoto důvodu byla nejčastěji označována možnost kombinace odpovědí „**Bránil se + by to někomu řekl, kde takto odpovědělo**“ **63 %** učitelů. Ze všech žáků, tuto odpověď zvolilo **21 %**.

37 % učitelů si myslí, že by to žák **řekl doma i ve škole** a **21 %** žáků vyplnilo tuto možnost.

Pouze jeden žák uvedl, že by si to nechal pro sebe, z učitelů tuto možnost nevyplnil nikdo.

Poznaní reakcí žáka staršího školního věku, jsou dobrým podkladem při vytváření prevenčního plánu na školách, který má pomáhat předcházet nežádoucímu agresivnímu chování.

3.7.4 Zhodnocení otázky: „Reakce žáka v situaci, kdy je svědkem násilného činu“

Dotazník žáci: otázka č. 12 Co bys udělal (a), kdybys věděl (a), že někdo někomu často ubližuje?

Dotazník učitelé: otázka č. 10 "Co by podle Vás žákyně/žák školního věku udělal (a) kdyby věděl (a), že někdo někomu často ubližuje?"

Tato polozavřená otázka je podobná otázce měla za úkol zjistit, **reakci žáka v situaci, nebo o nich ví.**

38 % žáků by o poznatku násilného činu mezi jinými osobami sdělilo doma. Zajímavé je, že **učitelé tuto možnost neuvedli**. Je možné, že se učitelé domnívají, že žáci staršího školního věku by se své rodině svěřili jenom v situaci, kdy by jim někdo ubližoval. Žáci by zřejmě „doma“ žádali o radu, jak si v podobné situaci poradit.

Ve škole by o svědectví o násilném činu řeklo **21 % žáků**. Učitelé, ale předpokládali až v 63 %, že se žáci svěří hlavně ve škole. Je možné, že učitelé nevědí, že žáci mají důvěrnější vztah k své rodině, než ke škole. Proto si myslím, že tento poznatek, by mohl být prospěšný jak k podpoře vztahů na úrovni „učitel - rodič“, tak k podpoře vztahů na úrovni: „učitel - žák“.

Odpověď: „**Řekl bych to kamarádovi**“ zvolilo 6 % žáků a opět ani jeden učitel.

Všichni se shodli u odpovědi: „Nechal bych (by) si to pro sebe“, kterou vyplnilo **5 % učitelů a 6 % žáků**.

Poznat reakce žáka v situaci, kdy je svědkem násilného činu, nebo o něm ví, je také důležité pro další vzdělávání žáků v sociálních vztazích.

4 Závěr:

Téma této diplomové práce jsem si zadávala z důvodu, že jsem chtěla poznat projevy agresivity u žáků staršího školního věku. Měla jsem možnost pracovat se žáky staršího školního věku a jejich učitelé a musím přiznat, že tyto zkušenosti umocnily moje teoretické poznatky.

Práce na vytváření dotazníku a jeho následné analýzy byla pro mě zajímavá a náročná. Nejzajímavější částí bylo zkoumání žákovské kresby. Překvapil mě rozdíl mezi tím, co žák staršího školního věku „nakreslí“ a co tím „myslí.“

Za významná zjištění z dotazníkového šetření u žáků považuji:

- Většina dotázaných žáků má na kmenové škole kamaráda. Jedná se o **96 % ze všech žáků**. Výsledek dobrých kamarádských vztahů, je příznivý jak pro dobré sociální vztahy žáků staršího školního věku, i pro výpovědní hodnotu odpovědí žáků v mém diplomním průzkumu.
- Žáci znají pojem násilí a vědí, jak se projevuje. V případě znalosti pojmu násilí, jsem zjistila, že **správnou představu o pojmu násilí má 87% všech žáků**.
- Dotázaní žáci se setkali s **násilím nejčastěji ve škole a v médiích**
- Žáci se nejčastěji se **agresivně projevují ve svém volném čase mezi vrstevníky**, tedy „venku“.
- K **agresivním projevům** žáky nejčastěji „motivují“ **aktivní i pasivní agresivní podněty**.
- **Subjektem i objektem agresivity** dotázaných žáků jsou **vrstevníci**, nejčastěji „spolužák“.
- V případě, že se dotázaní žáci stali **objektem agresivních projevů**, tak by se někomu svěřili. Nejčastěji své **matce**. Případně by se **osobně bránili**. Jedná se o 43 % ze všech žáků.
- Kdyby se stali **svědky** násilí, tak by to nejčastěji ohlásili doma.

- **Žáci nejčastěji kreslili násilí pouze a prvky aktivní agresivity. Jednalo se o 64 %** ze všech žáků.

Za významná zjištění z dotazníkového šetření u učitelů považují:

- **Většina dotázaných učitelů si myslí, že projevy agresivity u žáků staršího školního věku stoupají a za nejvýznamnější vlivy považují sledování televizních programů s tematikou agrese a „nevhodné rodinné prostředí“.**
- **Většina dotázaných učitelů si myslí, že je studium na pedagogické fakultě nedostatečně připravilo na nežádoucí projevy agresivity žáků staršího školního věku.**
- Podle učitelů, **žáci reagují agresivně na různé negativní podněty** a nezáleží na tom, zda se jedná o fyzické nebo verbální projevy, nebo jejich vnitřní pocity.
- Učitelé se domnívají, že kdyby se žáci ocitli v situaci, že by jim někdo ubližoval, tak by se nejčastěji **bránili nebo by to někomu řekli.**
- Pokud by se žák stal svědkem agresivních projevů, tak by podle učitelů nejčastěji o tom řekl ve škole.
- **Dotázaní učitelé v případě prevence nežádoucích projevů upřednostnili zlepšit rodičovskou výchovu svých žáků, nebo najít žáků staršího školního věku vhodnou aktivitu, kde by agresivitu vybil.**

• **Srovnání vyplnění stejných odpovědí v dotazníku učitelé a dotazník» řád**

- Ani v jedné „srovnávací otázce“ se zúčastnění učitelé a žáci neshodli v odpovědích.

5 Literatura

5.1 Seznam použité literatury

1. ANTIER, E. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2.
2. BLAŽEK, B. *Tváří v tvář obrazovce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-11-7.
3. CANGELOSI, J. S. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-118-2.
4. CONWAYOVÁ, H. L. *Domácí násilí: příručka pro současné i potenciální oběti se zákonem*
č. 135/2006 Sb. platným do 1. ledna 2007. Praha: Albatros, 2007. ISBN 978-80-00-01550-7.
5. ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. ISBN 80-902614-1-8.
6. FROMM, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha: Aurora, 2007. ISBN 978-80-7299-089-4.
7. FIŽOVÁ, L. Agresie v každém z nás? *Rodina a škola*, 2002, roč. 50, č. 6, s. 10.
8. KOCUROVÁ, M. *Agresivita a šikanování*. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 2002. ISBN 80-7020-101-0.
9. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.
10. KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů: O špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9.
11. KLÍMA, J. *Brutalita*. Praha: Mladá Fronta, 1990. ISBN 80-204-0093-1
12. LANGMEIER, J. - MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1968.

13. LORENZ, K. *Takzvané zlo*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0264-0.
14. MATEJCEK, Z. Agresivita podle mě nepřibývá. Praha: *Propsy*, 1998, roč. 4, č. 6. s. 14.
15. MATĚJČEK, Z. - DYTRYCH, Z. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada Publishing, 1997. ISBN 80-7169-587-4.
16. PONĚŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-593-0
17. PORTMANNOVÁ, R. *Jak zacházet s agresivitou: 150 her pro zvládnutí zlosti a agresivity*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-094-4.
18. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.
19. ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-689-6.
20. VACULÍK, M. Elektronické hry a agrese. *Československá psychologie*, 1999, ročník 43, č. 5. s. 422-432.
21. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9.
22. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. 2000. ISBN 80-7178-308-0.
23. WIEGMAN, O., KUTTSCHREUTER, M., BAARDA, B. *Télévision viewing related to aggressive and prosocial behavior*. Den Haag: Cip - gegenvens koninklijke bibliotheek, den Haag, 1986. ISBN 90-6472-095-9.
24. ZIMBARDO, P. Nová dimenze zla. *Psychologie dnes*, 2001, roč. 7, č. 11, s. 12 a 13.
25. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j. 28275/2000-22.

26. Metodický pokyn MŠMT č. 14 144/98-22 Spolupráce škol a předškolních zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané
27. Ústav pro informace ve vzdělávání - rychlá šetření.
Zdroj: (<http://www.uiv.cz/clanek/442/1359>).
28. Rada pro rozhlasové a televizní vysílání. Zdroj:
(<http://www.rrtv.cz/cz/static/faq/deti.htm>)

6 Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Dotazník pro žáky - násilí (nevyplněný formulář)

Příloha č. 2: Dotazník pro učitelé - násilí (nevyplněný formulář)

Příloha č. 3: Kresba a rozhovor k dotazníku č. 34

Příloha č. 4: Kresba a rozhovor k dotazníku č. 36

Příloha č. 5: Kresba a rozhovor k dotazníku č. 39

e) Doplni možnost, která zde podle Tebe chyběla:

5. Kde nejčastěji vidíš násilí (můžeš zaškrtnout i více možností)

- a) Ve škole - mimo třídu
- b) Ve škole - ve třídě
- c) Doma (v bytě, v domě)
- d) Venku - před domem
- e) Na ulici - cestou ze školy
- f) V televizi
- g) Ve videohře
- h) Jinde - napiš kde:

6. Kde jsi se Ty sám/a nejčastěji choval/a násilnickv (můžeš zaškrtnout i více možností):

- a) Ve škole - mimo třídu
- b) Ve škole - ve třídě
- c) Doma (v bytě, v domě)
- d) U příbuzných doma
- e) Venku - před domem
- f) Na ulici - cestou ze školy
- g) Jinde - napiš kde:

**7. Zakroužkuj situaci, která Te nejčastěji vyprovokuje k násilí fmnŽPŠ
zaškrtnout i více možností):**

- a) Někdo mi lže
- b) Někdo se mi vysmívá
- c) Někdo mi nadává
- d) Někdo uráží někoho koho mám rád
- e) Někdo mě uhodí
- í) Někdo na mně křičí
- g) Někdo mi ukradne nebo zničí moji věc
- i) Když žárlím
- j) Když si mě nikdo nevšímá
- k) Když se mě někdo dotkne
- l) Když něco pokazím - mám vztek
- m) Když mě něco trápí
- n) Doplň možnost, která zde podle Tebe chyběla:

**8. Která osoba Tě nejčastěji provokuje k násilí (můžeš zaškrtnout i více
možností):**

- a) Bratr
- b) Sestra
- c) Matka
- d) Otec
- e) Někdo jiný z rodiny, napiš kdo: _
- f) Spolužáci
- g) Kamarádi
- h) Učitelé
- i) Někdo jiný, kdo:

9. Které z těchto osob byly na Tebe někdy násilnické (můžeš zaškrtnout i více možností):

- a) Bratr
- b) Sestra
- c) Matka
- d) Otec
- e) Někdo jiný z rodiny, napiš kdo:
- f) Spolužáci
- g) Kamarádi
- h) Učitelé
- i) Někdo jiný, kdo:

10. Pohádal jsi se někdy s někým?

- a) ano
- b) ne

11. Co bys udělal(a) kdyby Ti někdo ubližoval?

- a) Bránil se - vrátil(a) bych mu to...
- b) Řekl(a) bych to doma, komu:
- c) Řekl(a) bych to ve škole komu: _
- d) Řekl(a) bych kamarádovi/kamarádce
- e) Nechal(a) bych si to pro sebe
- f) Volal(a) bych na linku důvěry....
- n) Doplň možnost, která zde podle Tebe chyběla:

12. Co bys udělal(a), kdybys věděl(a), že někdo někomu často ubližuje?

- a) Zasáhl(a) bych a pomohla mu (s tím, že by mi mohli taky ublížit)
- b) Řekl(a) bych to ve škole, komu:_____
- c) Řekl (a) bych to doma, komu:_____
- d) Řekl(a) bych kamarádovi/kamarádce
- e) Nechal (a) bych si to pro sebe
- f) Volal(a) bych na linku bezpečí, aby mi poradili, co mám dělat
- n) Doplně možnost, která zde podle Tebe chyběla:

Zde prosím nakresli iak si představuješ násilí:

Příloha č. 2

Dotazník pro učitelé - násilí

Název školy:

Třída:

Instrukce:

Dotazník je anonymní.

U otázek **zakroužkujte vhodnou možnost** (možnosti), případně využijte prázdné místo doplnění. Jestli se rozhodnete pro jinou volbu, tak **kroužek přeškrtněte křížkem**.

1. Jste pohlaví?

a) Muž

b) Žena

2. Kolik let pracujete ve školství jako učitel/ka?

3. Kolik let pracujete na této škole jako učitel/ka?

4. Myslíte, že isou v posledních letech děti agresivnější?

a) Ano

b) Ne

Jestli myslíte, že „ano“, čím si to vysvětlujete?

8. Zakroužkujte prosím situaci, která podle Vašich zkušeností vyprovokuje žákyni/žáka školního věku k násilí obecně (můžete zaškrtnout i více možností):

- a) Když mu/jí někdo lže
- b) Vysmívání se mu/jí
- c) Nadávky
- d) Urážky
- e) Fyzické násilí
- f) Křičení na ni/něho
- g) Ničení a brání j jeho/jejich věcí
- i) Žárlení
- j) Když si ji/ho nikdo nevšímá
- k) Když se ji/ho někdo dotkne
- l) Když má vztek
- m) Když ji/ho něco trápí
- n) Doplňte prosím možnost, která zde chyběla:

9. Co myslíte, že by žákyně/žák školního věku obecně udělal(a) kdyby jí/iemu někdo ubližoval (můžete zaškrtnout i více možností):

- a) Bránil(a) se - vrátil(a) by mu to...
- b) Řekl(a) by to doma
- c) Řekl(a) by to ve škole
- d) Rekl(a) by kamarádovi/kamarádce
- e) Nechal(a) by si to pro sebe
- f) Volal(a) by na: linku důvěry...
- g) Doplňte prosím možnost, která zde chyběla:

10. Co by podle Vás žákyně/žák školního věku udělal(a) kdyby věděl(a), že někdo někomu často ubližuje?

- a) Zasáhl(a) by a pomohl(a) mu
- b) Řekl(a) by to ve škole
- c) Řekl(a) by to doma
- d) Řekl(a) by kamarádovi/kamarádce
- e) Nechal(a) by si to pro sebe
- f) Volal(a) by na linku bezpečí, aby mi poradili, co mám dělat
- g) Doplňte prosím možnost, která zde chyběla:

11. Jak by se dalo agresivnímu chování u dětí staršího školního věku podle Vás předejít:

- a) Užití lepších výchovných opatření ze strany rodičů nebo jejich zástupců než doposud
- b) Stanovením věkové hranice pro užívání počítačových her a sledování akčních filmů
- ;) Povolněním užívání přiměřených tělesných učitelem nebo vychovatelem ve škole
- i) Povolněním užívání přiměřených trestů učitelem nebo vychovatelem ve škole, které nejsou tělesné (např. zvláštní úkol apod.)
- ;) Myslím, že agresivitě již nelze předejít
- ;) Umožnit dětem takovou aktivitu, kde by agresivitu vybily
- l) Doplňte prosím možnost, která zde chyběla:

Příloha č. 3

resba k dotazníku č. 34:

>vě postavy, kluci, se kopou před tabulí ve třídě."

zorování při kreslení:

prve nakreslil zařízení třídy v pořadí: tabuli s detaily, lavici s detaily, hodiny. Kresbě "řitelské katedry" se věnoval nejméně (jakoby se tam nehodila). Pak nakreslil kluky. Kreslil hle a se zaujetím.

zhovor o kresbě:

„O co v kresbě jde?"

c: „O ty dva: ten jeden ho chce
:opnout, druhý mu vrátí kopanec."

„Kde to je?"

:: „Ve třídě."

„Kdy?"

:: „O přestávce."

„Proč to dělají?"

: „Nevím, asi se nudí."

„Co si o tom myslíš ty?"

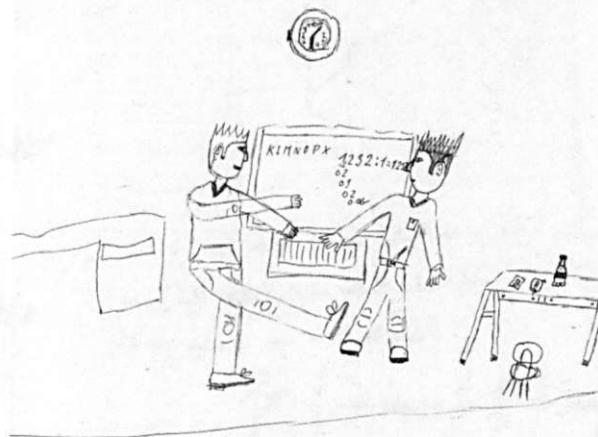
: „Neměli by to dělat."

„Jak se tomu dá předejít?"

: „O přestávkách by měla být ve třídě učitelka."

„Děkuji Ti za kresbu a rozhovor."

?ba zobrazuje aktivní násilí. Je bohatá na detaily, jak u kreseb postav, tak v zařízení nosti, kde se osoby nacházejí - ve třídě. V porovnání s ostatními kresbami se jedná o >kou úroveň. Kresba se nachází ve středu papíru a zabírá asi 70% z celé plochy.

resba k dotazníku č. 36:

idnoduché kresby postav" Popis: „Když někdo někoho strká nebo provokuje. Vadí mi, když ídojde proti slabšímu, a nemá jak se bránit, když někdo někomu nabízí drogu a on šiji >eme, tak mu vyhrožuje, že ho zmlátí. Když někdo vyhrožuje s nožem, že mu zabije rodinu, >o když někomu zapálí dům, tak by za to vraždil. ”

Korování při kreslení:

týně nejprve napsala komentář o násilí. Pak vždy dokreslila jednoduchou kresbu.

zhovor o kresbě:

„ Pěkný popis. Už jsi něco podobného JiUjl ^Jjir ^r íla, nebo sis to jenom vymýšlela? ”

:: „Je to vymyšlený. ”

„ Kdo se podle tebe takto nejčastěji chová? ”

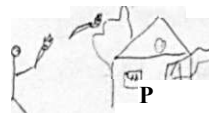
: „Kluci. Víc ubližují holkám, tak často •ř.ř.((ávají.

„ Co by si udělala, kdyby se takto chovali k kJí ^ m ^

: „Někomu bych to řekla. ” } (/ J A M o*.

„ Děkuji Ti za kresbu a rozhovor. ”

^JU r » v*"- í «V- />««-

Uyí „ií^ ^J. MU UL £ /> Ar /rtei/yí-

mto případě se jedná spíš o písemné vyjádření něné jednoduchými ilustracemi. Ty text ňují, případně znázorňují. I když jsou kresby jednoduché a postavy jsou bez detailů, ně projevila bohatou představivost a schopnost svoje představy vyjádřit. Práce zaplňuje papír.

Příloha č. 3

resba k dotazníku č. 39:

luk v modrém tričku drží hlavu oběti a kluk v zeleném tričku jej kope". Popis: „Násilí
ábavy jen, jen tak pro zábavu, pro radost, že jim nedělal, co chtěli“.

zorování při kreslení:

jprve perem nakreslil obrysy kresby. Pak nakreslil detaily a vybarvil celou kresbu.

zhovor o kresbě:

„ Co se tam stalo? ”

„ Šikana.”

„A kde se to odehrává? ”

„Mimo školy - blízko hřiště”

„A to jsem někde viděl, nebo jsi si to
xyslel? ”

Viděl jsem to.”

Co jsi udělal? ”

: „ Chtěl jsem se zapojit, ale pak jsem do toho nešel. ”

„A co si to tom myslíš? ”

: „ Dal bych jim trest smrti. ”

„ Děkuji Ti za kresbu a rozhovor. ”

Násilí je zábava jen tak
pro zábavu pro radost
že jim to nedal co chtěli

íá se o kresbu, která znázorňuje aktivní násilí s adekvátním použitím barev. Oproti
itním jednoduchým kresbám se jedná o vysokou úroveň kresby. Žák znázornil
iho detailů. Předností kresby je její barevnost. Kresba je umístěna ve středu papíru a
íívá 50 % z celkového prostoru. Také této kresbě chybí pozadí.